

РУЖА ВЕЛЧЕВА
ЛЮБОВНИ ДОСИЕТА

chitanka.info

„Ако говоря с човешки и ангелски езици, а любов нямам, аз съм станал мед що звънти, или кимбал, що дрънка. И ако имам пророческа дарба, и зная всички тайни и всяко знание, и ако имам пълна вяра, тъй щото планини да преместя, а любов нямам, нищо не съм. И ако раздавам всичкия си имот за прехрана на сиромасите, и ако предам тялото си на изгаряне, а любов нямам, никак не ме ползва.

Любовта дълго търпи и е милостива; любовта не завижда; любовта не се превъзнася, не се гордее; не безобразничи, не търси своето, не се раздражнява, не държи сметка за зло, не се радва на неправдата, а се радва заедно с истината, всичко премълчава, на всичко хваща вяра, на всичко се надява, всичко търпи.

Любовта никога не отпада; другите дарби, обаче пророчества ли са, ще се прекратят; езици ли са, ще престанат; знание ли е, ще се прекрати. Защото отчасти знаем, и отчасти пророкуваме; но когато дойде съвършеното, това, което е частично, ще се прекрати. Когато бях дете, като дете говорех, като дете чувствах, като дете разсъждавах, откак станах мъж, напуснал съм което е детинско. Защото сега виждаме нещата неясно, като в огледало, а тогава ще ги видим лице с лице; сега познавам отчасти, а тогава ще позная напълно, както и съм бил напълно познат.

И тъй, остават тия трите: вяра, надежда и любов, но най-голяма от тях е любовта.“

Първото послание
на Апостола Павла към
Коринтяните, 13

*На Светла и Драгни Драгневи,
за приятелството и подкрепата —
сърдечно благодаря!*

авторката

ПРОЛОГ

Започвам тази книга на рождения си ден — 55 години са достатъчно висок връх да погледна назад, към годините на своята младост... Пресявайки през пръстите си тоновете пясък и тиня, пред очите ми ще заблестят онези златни зрънца, разпиляни по пътя ми — моето истинско богатство.

Някога една известна светска дама, американка, беше казала, че интелектът на жената е сбор от интелектите на мъжете, които е познавала и обичала през живота си...

Аз имах щастлива съдба и мои приятели бяха, а и още са умни, странни и талантливи мъже, които ме изваяха, изградиха такава, каквата съм сега — жена, живяла винаги по свои правила, праволинейна спрямо свой собствен морал, жадна за далечни, непознати пътища, очакваща любовта...

Своеобразен лиричен поклон пред вас е тази книга, приятели мои!

Благословена съм, че ви имам!

Обичам ви!

Ружа Велчева

22 август 2001 г.
Велико Търново

ПЪРВО ПРИСТАНИЩЕ — ВАРНА, МОЯ ЛЮБОВ...

(септември 1964 — септември 1967)

Моята автобиография започна в мига, когато на 18 години станах студентка във ВМЕИ — Варна.

В онова невероятно циганско лято на 1964 година крачех по пъстроцветните, многоезични варненски улици с две-три тетрадки стихове, очаквайки чудото на първата любов и скрила дълбоко в сърцето си под моряшката фланелка маршалския жезъл...

Приличах на бригантина, току-що плъзнала се по стапелите в дълбоката вода към своя първи презокеански рейс... Корпусът привлича с изящната си линия, попътният вятър свисти в коприната на платната, а лоцманските карти са още девствено чисти, с толкова примамливи имена на далечни земи и морета...

Някъде далече, в необозримото бъдеще, обаче, са заложени капаните на тайфуни и мъртви вълнения, на безветрия и плитчини с коварни рифове... Някъде напред са разкъсаните платна, пробойните в корпуса, самотното дрейфане...

Но бригантината не мисли за тях сега, тя е щастлива, че тръгва на път, с попътен вятър...

Болката и предателствата, обидата и самотата ще дойдат по-късно, заедно с любовта, познанието и зрелостта...

ВАРНА заема специално място в моя живот! Тя винаги ще остане в биографията ми онова ПЪРВО ПРИСТАНИЩЕ, от което съм тръгнала към широкия свят, към поезията и любовта...

Имах невероятния късмет три години във Варна да съм част от семейството на творците, обединили се около литературната група към Дома на транспортните работници: Никола Радев, Кольо Севов, Тодор Ризников, Богомил Тодоров, Турхан Расиев, Димитър Атанасов, Боян Върбанов, Трифон Игнатов, Атанас Стоев, Иван Бориславов, Панчо Недев, Христо Германов, Михаил Михайлов, Михо Стойчев, Симеон

Илиев, Михаил Михайловски, Цвятко Дечев, Дора Николова, Христо Боранов, Живоदार Душков...

Благословени вечери на ожесточени литературни спорове и приятелски разпивки в „Морска звезда“, уютното кафене до входа на Морската градина, или в ресторанта на ж.п. гарата... Там често се провеждаха блиц-конкурси за най-хубаво стихотворение, а наградата беше чаша коняк, закупена със събраните в шапката ми дребни монети!... Защото всички бяхме еднакво финансово бедни и богати духом!

*Цигарите изпушваме докрая.
И чашите изпиваме до дъното...
И става ни до болка тъжно,
че няма на кого да се усмихваме,
че няма на кого да вярваме...*

Ние бяхме от различни възрасти, различни съсловия и с различно образование — бъдещи инженери, икономисти, лекари и настоящи матроси, талиманки и стругари, локомотивни машинисти и строителни работници, журналисти... С първи публикации в централната и регионална преса, с първи книги... Варненските вестници „Народно дело“ и „Полет“, „Маяк“ — на БМФ, Радио Варна, алманах „Простори“ — благодатно поле за нашите изяви...

Кольо Севов, нашият ръководител, имаше зад гърба си вече две тънички стихосбирки — „Когато котвите се вдигаха“ и „Моряшки възел“, много по-млада от него втора съпруга — незаменимата Драга, едно великолепно бебе — втората му дъщеря Тереза и половин апартамент жилищна площ...

Толкова далече пред него са Девня и Долината на голямата химия, странстванията из Индия и древните корени на българската нация, десетките поетични и публицистични книги, приятелствата с поети от цял свят, знаковата книга „Градището“, коварната болест, която го отнесе толкова рано... През целия му творчески път до него беше крехкото, но незаменимо рамо на Драга — любима, съпруга, майка на двете им чаровни дъщери, машинописка, секретарка, редактор, мениджър, съветник...

Сега, след толкова години, си мисля, че това е било непосилен товар за една млада жена — в името на деца и съпруг-творец, да се откаже от всичко лично — висше образование, професия, реализация... Но тя издържа, до сетния му дъх... Не съм сигурна и сега, връщайки колелото на времето назад, дали Кольо приживе докрай осъзна нейната саможертва?!...

Но в онази чаровна 1964 година, Кольо Севов беше нашият строг ръководител, прецизен редактор, приятел... И досега пазя ръкописи с негови ремарки — сурови понякога, но винаги продиктувани от желанието му да ни насочи към трънливия път на самоконтрола в поезията...

В онази далечна 1964 година матросът Никола Радев имаше вече своята първа „Матроска обич“. Малка книжка, колкото можеше да побере джоба на матроския му шинел!

Но русокосото момче от село Левски беше тръгнало преди години към големия град, към Варна, с прости свински цървули на краката и много воля, хъс и жажда за красота... И с маршалския жезъл под домашно тъканата риза!...

Той никога не забрави тези цървули! Никога не ги захвърли! Пазеше ги като свиден спомен... С тях той премина през годините — работа в завода и вечерна гимназия, три години във флота, директор на културен дом и журналист в Радио Варна, литературен институт „М. Горки“ в Москва, помощник-капитан в БМФ, десет години директор на „Профиздат“ и сега — Председател на основания от дядо Вазов Съюз на българските писатели... Дванадесет книги, някои от тях преведени на немски, унгарски и руски. Четири издания на „Седем ключа на вода“, за която му е присъдена Голямата литературна награда „Варна“. А последната му книга „Когато Господ ходеше по земята“ (1999) няма аналог в българската литература — своеобразен весело-тъжен, с филигранна словесност, пантеон на паметта за редица писатели — живи и мъртви, български и руски... Както казва в епилога на книгата си — раздумка за „прекрасния писателски труд и нерадостната съдба на писателя“. „Тази раздумка за мен е утеха и надежда.“

Той никога не забрави откъде е тръгнал, винаги — готов да ни помогне с каквото може, завинаги — един от нас...

Но тогава, в далечната 1964-та, той беше още в подстъпите към върха. С изгарящия кожата под галанката маршалски жезъл!...

Сред нас беше тогава и приятелят Богомил Тодоров, странният поет с печално-унесена усмивка на изпитото бледо лице. Съвременник на Пеньо Пенев и не по-малко талантлив от него. Истински Дон Кихот, дошъл при нас отдалеко, трагично тръгнал си от този свят — недолюбил, недолюбен, самотник с щедро, голямо сърце, посечен толкова рано от великаните — вятърни мелници... Препрочитайки посмъртно издадения сборник стихове „Изповед“ (издаден от „Профиздат“ с помощта на Никола Радев през преломната 1989 година), сега, 2003 година, оставам поразена от съвременното звучене на стиховете му. В края на „Мисля си“ от книгата му „Мъжки времена“ Богомил казва:

*Пази ожесточено своя корен.
Цени солта на мъжката сълза —
във този свят — и малък, и просторен,
увиснал между атом и бреза...*

Ако тогава, през 1982 година, той не беше се самоубил, може би щеше да го стори сега, отвратен от бездушието на Държавата към крехките духовни строители на България. И щеше да си отиде от този свят огорчен и унизен, както ни напуснаха Дамян Дамянов, Христо Фотев, Георги Рупчев, Христо Банковски... Списъкът е толкова дълъг, болката — неизмерима...

Но тогава, във Варна, Богомил беше жив, деликатен и непохватен, с очи, в които се сплитаха светла обич и странна печал...

Душата на нашето малко общество беше обаче Тодор Ризников, непрежалимият Тодор Ризников, защото и той си отиде без време...

С невероятно чувство за хумор, все пак трудно приемаше бездушието на издателствата към неговата мъжка книга „Ловецът на диви патици“, излязла след дълги перипетии през 1979 година в изд. „Народна младеж“.

Само той можеше да измисли и осъществи такъв езоповски номер на бездарния и непросветен редактор, върнал ръкописа на романа му. В онези години историята се предаваше от уста на уста, почти като притча... За да докаже некомпетентността на Тихомир Йорданов от Варненското издателство (впрочем публична тайна за

пищещата гилдия), той сяда и преписва, като само сменя името на автора със своето, бисера от руската класика „Смъртта на Иван Илич“ на Л. Н. Толстой и му го изпраща, заедно с една своя детска повест. За да не бъде обвинен в плагиатство, запознава предварително Тодор Стойчев, тогава първи секретар на ОК на БКП във Варна... Естествено, след известно време получава отговор, в който руският класик е направен на пух и прах!? Малко по-ласкав е отговорът за детската книжка...

Много конфузна ситуация за редактора, но какво да се прави, в онези години съдбата на много от нас зависеше понякога от такива малограмотници...

Добре, че талантът все пак е като птицата-феникс — удар след удар, а той пак е жив, напук на бездарието!...

След като напуснах Варна през 1967 година, с Тодор Ризников се видяхме в Димитровград през май 1969 г. на тържествата по случай 10-годишнината от смъртта на Пеньо Пенев. Наскоро беше загубил майка си и целият беше в черно. Непозната тъга беше заседнала в езоповското му лице. Жалихме за Пеньо съвсем лично, напук на пищните държавни тържества, пихме и говориме за съдбата, тази, която не може да ни отминне...

По-късно, вече студент във Великотърновския университет, често ми гостуваше, говорехме си на любимата му тема — Веда Словена, за мечтата му да се издадат всички песни от нея... По-нататък пътят му премина и през Музея на литературата в София, за да го видя години след това като отшелник... и атракция в една пещера в подножието на Мадарския конник!?...

Вестта за неговата смърт угаси още една звездичка в сърцето ми.

Специално място искам да отредя за един странен мъж в нашето малко общество — Трифон Игнатов. Локомотивен машинист по професия, той беше природно озарен с интелект, талант и доброта. От него научих толкова много неща за живота, но едно и досега не мога да забравя — за младите жени, които германците доброволно, а често — и насила, са завличали на нос Галата край Варна и след „сеансите“ възнаграждавали с печат — специално направен, топен в неизтриваемо мастило... Татуировка, която ги белязва за цял живот — запазена, чисто немска територия — да знаят следващите, че „стоката“ е проверена... Това — в далечните години на немското „присъствие“, в

средата на миналия век... „И сега, двадесет години по-късно, — казваше със скрита болка Трифон Игнатов, — тези жени, отивайки на баня, под любопитните и жестоки погледи на младите жени около тях, продължават да носят в душата си ужаса, болката и унижението от педантичността на великата арийска раса, на Третия Райх...“

Омачкаха ни воденичните камъни на живота, разпиляхме се из България. Години нищо не чух за Трифон Игнатов. Той така и не успя да издаде книгите си. Разбрах скоро, че вече не е между живите. Нещо в мен се скъса...

Оставям, запалена в сърцето си, една крехка свецица за него!

Турхан Расиев и Цвятко Дечев бяха близки приятели, съквартиранти и състуденти във ВИНС — Варна. Изключително продуктивен епиграмист и мистичен поет — невероятна комбинация! Но те така добре се разбираха. А аз заработвах по някоя безплатна вечеря в Клуба на културните дейци, като им чертаех проектите — и двамата бяха специалност „Икономика на строителството“. Нали бях бъдещ инженер! Турхан се издържаше почти изцяло от хонорарите. Сега би умрял от глад, както впрочем гладуват болшинството български поети и писатели!...

Турхан имаше невероятно чувство за точната дума, а това е толкова ценно при късите сатирични форми. Винаги съм го питала на какъв език ги създава — на български или на майчиния, на турски? „Различно — смееше се Турхан — ако ми хрумне на турски — превеждам я на български, и обратно“.

Той имаше остър ум и още по-остър език. И досега помня една негова епиграма, за която на шега казвах, че ще го издам на Властта. Странното е, че в онова тоталитарно време все пак той не пострада, а това се случи много по-късно, в зората на нашата нова демокрация — бил е жестоко пребит и дълго се е влачил по болниците...

А епиграмата беше опасна наистина:

*„Когато нямаха думата, бягаха в шумата.
Сега имат думата, не пускат никого в шумата.“*

И още една:

*„Голям човек ги калеса
— кале са!“*

Писани в средата на 60-те години, а толкова живи и сега!

Не съм го виждала от години — а дали е съхранил невероятното си чувство за хумор?

Цвятко Дечев след дипломирането си се установи се във Велико Търново, ожени за моя съученичка от гимназията, издаде няколко книги — лирика и сатира, възторжено се втурна в политиката веднага след 10 ноември, после се отдръпна — разочарован и отвратен от Гоочоолу и Дочоолу... Беше приет за член на СБП и продължи да се бори с немотията като всички нас.

Дора Николова, след няколко опита да популяризира свои ръкописи чрез Посолството на САЩ в България (по време на възродителните процеси), попадна в полезрението на ДС, мина през всички кръгове на психологическите репресии на Службите, включително и принудително въдворяване в психиатрична болница, за да я екстрадират от България 10 дни преди 10 ноември 1989 година, заедно със сина ѝ Ивайло (тогава студент по биогенетика). След митарсва из емигрантските лагери на Европа, от януари 1990 година се установиха в град Финикс, щата Аризона. Синът ѝ завърши с отличие генетика в Университета в Солт Лейк Сити, щата Юта. Ожени се за американка, двамата завършиха аспирантура и сега работят в университета.

Демократите след 10 ноември не направиха нищо, за да бъде изчистено името ѝ от психиатричните архиви, независимо от многобройните ѝ писма до Парламента! Родителите ѝ в България изгаснаха — един по един, и сега Дора пише книгите си в далечна Америка... Огорчена от бездушието на родината, тя постепенно забрави обратния път към корените си... Разменяме си дълги писма и отскоро — e-mail — и и винаги ме стяга сърцето от огромната тъга и самота в редовете ѝ...

Димитър Атанасов и Христо Боранов станаха лекари. Почти нищо не знам за тях. Дано да са съхранили поезията в душата си! Бяха чудесни поети!

Със Симеон Илиев и Христо Германов, след 1967 година, когато се прехвърлих в ВМЕИ — Габрово, се срещаме по страниците на алманах „Простори“ и различни сборници на изд. „Народна младеж“. След умирането на държавните издания, когато държавата окончателно абдикира от културата, и тези срещи умряха...

Скоро чрез Цвятко успях да се свържа с Христо Германов. Разменихме си последните книги, казахме си по няколко топли думи за нашите, от онези години във Варна, живи и мъртви, и като че ли миналото нахлу в душата ми като свеж бриз в началото на лятото...

Издам е общо 6 книги. Вече — член на СБП. От задната корица на последната — „Обитаем следобед“ ме гледа едно побеляло, поуморено, но непобедено момче...

С Живоदार Душков сме приятели от ученическите години във В. Търново. Една година след мен дойде студент във ВМЕИ — Варна и, съвсем естествено, аз го представих на новите ми приятели. Във Варна той преживя своята първа, красива и най-голяма любов в живота си. Написа най-нежните си стихове за нея. После се отказа от инженерството, отби редовната си военна служба и впоследствие за върши с отличие „История“ във Великотърновския университет. Ожени се за една огнена жена и странна поетеса — Свежа Дачева. Имат две дъщери — едната от тях, Мира Душкова, невероятна поетеса. Повече от 20 години е преподавател в Техническия университет в Русе. Със Свежа бяха като два полюса — огън и лед, земя и небе... Раздялата им беше предопределена. Живодар сам отгледа дъщерите си. Написа и издаде много книги — поезия, проза, задълбочено изследване на живота и трудовете на Георги Димитров. Успя да запази през годините си железен дух и юношески оптимизъм. А Свежа пише своите поетични книги в Швеция и ги издава в България — безспорен талант, огнена жена със завиден интелект...

Но тогава, в периода 1964 — 1967 година, бъдещето беше пред нас... Разочарованията и славата — също...

Градахме основите на собствените си биографии.

Заедно коригирахме както нашите творения, така и нашите характери...

Бяхме и си останахме приятели, където и да ни разпиляха после ветровете на промяната. Младите попивахме опита от по-зрелите, а те се зареждаха с предизвикателствата на младостта ни.

Впоследствие много от техните имена намериха своето достойно място в литературната история на България.

Мои приятели, живи и мъртви, от онези далечни три години във Варна, с благодарност за това, че съм се докоснала до вас — обичам ви!

ДОСИЕ 1: ВЕЧНИЯТ СПЪТНИК

Първата любов буквално нахлу в живота ми, като внезапен щорм, който победно издува платната, но и ненадейно къса вантите...

Сблъскахме се случайно на варненския булевард „Ленин“. Бях още съвсем нова в литературната група и само бегло се познавахме. Беше в отпуск. Липсваше познатата униформа, но походката издаваше морската закваска. Русият му перчем грееше, надвиснал над присмехулниците — очи, и аз не можах просто ей така да отмина — само с кимане за здрасти... Така е било описано!

В ръката си стискаше запис с хонорар от София (а тогава хонорарите бяха наистина добри пари!), но му трябваше гарант с паспорт, за да го получи в пощата.

Парите вече бяха в джоба му, редно беше да почерпи и така се отзовахме на терасата на „Балкантурист“ в „Дружба“, пред две големи мастики и две огромни порции сух таратор.

Мъжко пиене и мъжки разговор край това невероятно Черно море — едно безкрайно пътуване на две сродни души, пресекли се в безкрая...

Повече говореше той. Попивах всеки звук, всяка дума. За мъжките приятелства, за тази сладка болка — творчеството, за морето като реалност и съдба...

Неусетно около нас притъмня, но в душата ми беше светло, толкова светло...

Нищо не се случи! Поне в баналния смисъл.

Вечерта в квартирата, свита на кълбо, си припомнях всеки миг от този неочакван следобед — всяка дума, всеки жест...

Господи, бях влюбена до ушите, без дори да сме споменавали думичката „любов“!

С нетърпение очаквах сбирките в Дома на транспортните работници. Сядаше до мен в „Морска звезда“ или в шумния ресторант на гарата. Мисля, че другите се досещаха. Намираше повод да ме изпраща. Едни дълги, дълги изпращания по „Червеноармейска“, през

Морската градина... Плаха и красива нежност, като че държеше крехко птиче в ръцете си и се страхуваше да не го подплаши...

А пъстрокрилото птиче в гърдите ми наистина пърхаше уплашено — от това непознато чувство, което промени всичко около мен, от болката, че нямам право на това — той имаше красива съпруга и още по-красива дъщеричка... Вярно, нещата не вървяха между тях, няколко пъти беше си тръгвал... Отдавна раздялата е тлеела между тях...

Може ли едно 19-годишно момиче да приеме, че трябва да изгради първата си любов върху гроба на един брак, върху отломките на една друга любов?

Единствен Трифон разбираше драмата, която се вихреше в душата ми. Често се усмихваше странно, клатеше замислено глава и казваше: „Не се коси — всичко ще си дойде на мястото — та вие сте родени един за друг!...“

Вината отравяше красивите мигове. Тя ме разпъваше на кръст, не по-малко жесток от Христовия.

Мисля, че той никога не разбра колко много го обичах!

Близо 40 години упорито убивам любовта си към него, за да съхраня приятелството, това невероятно, непреходно приятелство, с което ние преминаваме през годините...

Вечните спътници.

Никога не му казах, че го обичам, той — също! А се обичахме, мисля, че и сега...

Никой не ми е дал толкова много! От него научих азбучни истини — за приятелството, за поезията, за далечните морета... Културата и контактите определят човека, болката го извисява...

С годините болката в душата се филтрира, зрелостта донесе философската извисеност на чувствата, но тогава болеше... Ах, как болеше...

Отчаяно търсех изход, замислях бягство... Но земята понякога е толкова малка да се скриеш от себе си и от любовта!

Съдбата ми предложи заместител — един достоен мъж, обветрен от моретата и океаните по земята, но все пак по своето себичен, тираничен и пресметлив... Приличаше на моята любов, и не съвсем... И аз се хванах като удавник за сламка. Бях праведна, но защо болката не отшумя?

Така се разминахме за първи път.

След месец-два той напусна съпругата си, последва развод. Но аз вече бях дала дума другиму и не беше честно и към двамата да се отмятам. Смятах, че така е справедливо.

След година видях, че не всички, които живеят в морето, носят неговата сила и чистота и че заместителят винаги си остава заместител. Разбрах, че съм пораснала за моята изстрадана любов.

В една тясна и душна стаичка, почти под звездите, за първи път се любихме... Телата ни светеха от любов. И птичето в гърдите ми пееше най-светлия химн. Пушейки по цигара, ми разказа, че на почивката си в Балкана се е запознал с едно момиче и за Нова година ще му гостува във Варна. Той беше дал дума и трябваше да я удържи!

Така се разминахме за втори път.

Новата 1968 година посрещнах в Габрово, а той се ожени.

В живота винаги се получава така.

Бях избрала още в началото вечно приятелство. И никого не мога да виня!

Мъчех се да свикна да живея без морето, да лекувам раните и да пиша стихове — в тях вграждах чувствата си, отглеждах любовта си, пазех я жива...

А той се опитваше да подреди живота си и да пише, както само той умее... И при него като че ли не всичко беше това, което е очаквал.

В писмото си от 9 февруари 1968 година ми пише: „Писмото ти е страшно хубаво!... Аз, какво — готвя се за един месец неплатен отпуск. Затварям се вкъщи и ще преработвам ръкописа. Не съм щастлив. Нещо все липсва, все не достига, тъжно и пр. Но и на нашата улица ще цъфнат бадемите. С удоволствие бих седнал сега с теб някоя кръчмица, ще седим до прозореца, ще говорим за стихове и мъжки работи. Ще изпием по два коняка, ще припалваме цигари и ще мълчим. Ще псуваме рядко...“

Есента на 1968 година долетя при мен с картичката му от Москва: „Привет от белокаменната столица — непокорената и легендарната!...“

Той беше успял. И бедното ми сърце беше щастливо — морякът беше потеглил към широкия свят, скътал сред книгите и вещите и нашето изстрадано, вечно приятелство.

Писмата, които си разменяхме, бяха повече от ласка...

„Здравей, бацьовото! И ще ни връхлитат събития, нелепи и страшни неща, и от една страна ще нареждаме дуvara, а от друга — той ще се събаря. Не ме учудва и твоето положение, понеже — от една страна — не мога с нищо да ти помогна, а от друга — и моето дередже е шупнало и колкото шекер да му притурям, все ще накиселява... Не се надявай, че ще бъдеш щастлива — щастие няма! Това е залъгалка за глупаци, които живеят само чрез стомаха си и самодоволството им е всъщност кравешко преживяне. Не се учудвай на мислите ми. Вън вие снежна буря (тук му викат «метель»), а аз цял ден съм чел теория на литературата, че утре имам изпит, и умора, и ред други неща ме карат да се чувствам самотен, подяден. Ако се чукна някъде — на кухо ще звънне... За тебе. Дай бог, не ме лъжи, имаш талант. Но ти липсва нещо по-страшно, и на мен липсва. То е вглъбяването, общението с голямото слово, сливането с това, което пишем. На теб ти предстои женска поезия. Намери книгите на Марина Цветаева (обезателно), на Вера Ингберг, Ахматова и др. Чети Багряна — цялото ѝ творчество, изучи Станка Пенчева и Надя Кехлибарева. Съвсем сериозно ти пиша. Живей си младостта по сърце. Не робувай на «роднински» съвети, обичай, люби, давай и вземай от живота. Бъди вярна само на свой, изграден от тебе морал. И пиши!... Стискам ти лапичката.“

Така ми пишеше в навечерието на 1969 година.

И две години по-късно:

„Ружо, Ружо! Зеленоока Ружо! Сети се за бедния емигрант — най-послед! Пък си надписала картичката си баш в този ден, кога навършвам тридесет годинки! От ювиги хана — папер не остана! Смляха ни се кокалите и амбициите — олияхме, сбръчкахме се, бузи и шкембета завъдихме... Не съм те виждал повече от десет години и —

не знам. Във Варна имаше една намахана поетеса — мъжко момиче! Тъй или иначе, ние сме калпави пари и не се губим. Да се срещнем същите. Че това е! Стискам лапа!...“

Така минаваха дните, месеците... Забързани, изгубени в собствените си лабиринти, съхранили въпреки всичко едно чувство без име, неподвластно на класификации, време и разстояния. Писма с мои стихове и проекти на негови книги преодоляваха огромните разстояния. Той ми връщаше стиховете с ремарки, препоръки, напътствия...

Успяхме да се видим във Варна през лятото на 1970 година. За кратко — колкото да изпием по чаша и да си поговорим, като в доброто старо време...

2 април 1971 година:

„Привет, зеленоока болярке! Трудно се завъртяха нещата: някога беше бацьовото, но пуста синя кръв — обърка работата, взе, че се разхубави и изпорти доброто обръщение. И тъй, вече не си бацьовото, вече аз почнах да ставам какиното. Първо — писмото ти е хубаво, па и стиховете ти са почти хубави. По тях имам следното: омекотявай фразата по женски, както гониш мисълта, така гони и настроението и най-вече звучността на фразата, нейната гъвкавост и афористичност. Скарай се веднъж завинаги с причастията. Изхвърляй «един», «една» и пр. Сега погледни стихотворенията. Значи: Може по-тъпо да е станало, но е по-логично, по-граматично. «Едно единствено пристанище» е пейчевско, хвърляй го. И по-смело, по-широко! И писане му е майката! Ти не се цупи, че те «критикувам» и не псувай. Обичам си го това маханджийство. Иначе какво да ти кажа? Станала си много хубава. Ужасно си се променила! Чудо е станало с теб! Дай Бог на лято пак да се видим. При мен нищо по-завързано. Книгата ми се забавя за май месец. Аз ще гледам да дойда — Габрово или Търново — но... за това допълнително. Благодаря за поканата «Тракия», но засега завършени

разкази нямам. На лято и за това ще пием по един карчаг вино, дето е за мъжки деца...”

Годините се търкаляха, трополяха по кълдаръма на времето и само птиците събираха разпиляните по пътя златни зрънца...

След дипломирането си във ВМЕИ — Габрово се завърнах в старопрестолното Търново... Започна трудовата ми биография.

Прибързан брак, две чудесни деца — Николай и Искра, много командировки, убийствено битие, скандали и унижения... Единствено в нощите белият лист ми носеше свободата да бъда аз, нещо повече от огорчена съпруга и угрижена майка...

Понякога се чувахме по телефона. Просто да се уверим, че сме живи, да го поздравя за поредната му книга. Моите книги все се бавеха... Все имаше по-важни неща за свършване...

Рядко се виждахме. Понякога — по странен начин.

Като студентка във Варна често посещавах антикварната книжарница в центъра. Беше удоволствие да се ровя с часове сред изобилието от стойностни книги. Там открих и пазя и досега двата тома на Речника за морски и речни термини, които носеха името на известен морски капитан от БМФ — Р. Черкезов... А понякога и носех книги за продан — бяха бедни години... Така съм оставила там книгата на Здравко Петров „Вечни спътници“ — великолепни есета. С моето име на първата страница. След години той вижда книгата в книжарницата и, разгръщайки я, разбира, че е била моя. Купува я и много по-късно, при една моя командировка в София, ми я подари...

Нещо много красиво и съдбовно има в тази наша среща чрез книгата на Здравко Петров.

Помня и една друга среща. В пазвите на Балкана, в каменната изба на една великолепна, стара къща, в началото на осемдесетте години на миналия век (Господи, как само звучи!...), седнали пред кана вино ние си говорихме за толкова неща... Тогава той ми прочете записите от разпитите на банкера Буров. Как еретично звучаха думите му, колко точно беше уловил Буров народопсихологията на българина. Колко съвременно звучат преценките му за политиците... А тогава това си беше направо опасен ръкопис!

Беше приготвил сам вечерята — не си спомням вече какво точно ядохме, само си спомням, че беше много вкусно... Пиехме бавно. На каменния зид зад мен беше картата на света. И говорихме, говорихме... За толкова неща.

Не говорихме само за любовта. А тя тихо, за да не ни смути, за да не напомни за толкова красиви мигове отминали, блестеше — кротка звездичка, върху моряшката безкозирка, закачена над адмиралтейската карта...

През целия си съзнателен живот нося тази моя странна лудост — любов — топъл, слънчев шал, който винаги, в мигове на самота и болка, е броня срещу отчаянието и безизходицата... Приятел, който никой не може да ми отнеме...

*Не се страхувай —
няма
от любовта си
остър нож да изкова,
нито отшелническа власеница
ще ушия...*

*Топъл, слънчев шал
ще изплета от нея —
да ме обгръща нежно
в дългите, самотни нощи,
когато тебе
ще те няма...*

ДОСИЕ 2: МОРЯКЪТ

Господи, какъв мъж! Само това успях да си кажа, когато го видях да влиза в стаята.

Празнувахме с колеги имен ден, а виновникът за веселбата беше той. Току-що се беше върнал от плаване и като че ли още се носеше край него мирис на море, далечни пристанища, екзотични земи...

С него моретата и океаните нахлуха в душата ми, където копнежът по дългите сини пътища зрееше отдавна... Една детска мечта, която съхраних жива през годините!

И досега не мога да кажа къде се крият корените на тази моя луда любов към морето. Родена и израсла далече, навътре в сушата, преди да го видя за първи път на 10 години, аз го носех в сърцето си... На 15 години прелиствах лоции и учебници по корабоводене... На 18 станах завинаги негова годеница. Вече студентка във Варна, успях да зърна полякиянта Данута Кобилинска, капитан на кораб за далечно плаване, заобиколена от помощниците си, между които и нейният съпруг... Пъстрите варненски улици се бяха смълчали под уверените стъпки на тази крехка, красива и смела жена... И аз мечтаех да съм като нея, но в ония години на пръсти се брояха момичетата, които можеха да учат във Военно-морското училище. Имах си и съвсем луд план — да отвлека контраадмирал Иван Добрев (публична тайна беше, че обичаше вечер да си пие аператива в ресторант „Севастопол“) и да го освободя само срещу заветното място на курсант... Сега ми звучи съвсем налудничаво, но тогава почти си вярвах, че ще го направя един ден.

Морякът носеше посланията на морето и аз повярвах, че съм открила сродна душа. А и това приятелство като начало ми даваше свободата да скрия дълбоко в душата си греховната любов към моя вечен спътник.

Попивах разказите на Моряка за далечните земи, за онези страшни часове на самота, в които мъжете копнеят и мразят, а знойните жени от лъскавите календари над койките проникват във

всяка пора на жадната им за ласка кожа... Дълги, жестоки часове и дни, в които желязото на корабния корпус парализира волята на иначе железните мъже...

И друго ми разказваше Морякът — за далаверите на големите шефове от БМФ, за това как все ги минават с валутата... Тогава за първи път се сблъсках с двете страни на медала. Прозрях, че и в морето може да има кал!

В тези две години едва ли се събират два месеца да сме били заедно. Той все пътуваше, а аз имах възможността да наблюдавам моряшките жени на Варна:

Имаше скромни и тихи жени, които носеха кръста си кротко и безропотно, защото и техните легла с месеци бяха студени и празни. Отглеждаха децата си и стискаха спечелените с толкова лишения долари от вечно отсъстващите им съпрузи.

Имаше и друга порода моряшки съпруги — лъскави, вземащи всичко от живота. Те бяха облечени по „Некерман“, пушеха само вносни цигари, караха лъскави коли, пиеха си кафето в сладкарницата на хотел „Варна“ и леглата им рядко оставаха празни... И щом съпругът стъпеше на кея първо проверяваха багажа му и спестовната книжка, а после питаха как е минало плаването...

Затова моряците, щом стигнат родната земя, посягат към чашката.

Едни, заради лишенията, заради самотата, и своята, и на близките си. Децата им израстват без тях, жените им повяхват и остаряват неусетно, между плаванията. И тази вечна надпревара с времето и живота — да съградиш дом, да изучиш децата си, да си купиш кола... Докато се обърнеш — животът се изнизал между пръстите ти като шепичка морски пясък... Остават при теб ревматизмът от живота сред влага и самота, неусетното отчуждение от тези, чакали те на сушата...

Други пият, за да не мислят за това, което знаят...

Приказките за пристанищни барове, проститутки и сладък живот на моряците по далечните земи са измислени от домоседите, за оправдание на своите пороци... Глупости, пълни глупости — та нали в баровете искат долари, и пристанищните момичета искат долари, да не говорим за рисковете от болести и наказания от вечно бдящата в онези години будна гражданска съвест на помполита на кораба...

Морякът имаше голямо семейство и малък дом — тесен за всички — баща пенсионер, работил цял живот за едната скромна пенсия, майка, отгледала двама сина и една дъщеря, въпреки недъга си (имаше деформация на единия крак по рождение), по-голям брат, вече със семейство, сестра ученичка... И къща от две стаи. В едната (тя и кухня), спяха родителите му, а в другата — той и сестра му. Там беше и пианото на сестра му. Две малки кутийки, населени с хора, свикнали да се грижат един за друг и да разчитат на другия... Истински патриархален дух, истинско българско семейство!

Морякът беше поел кръста на саможертвата — да бъде финансов стълб на фамилията. По-големият му брат беше актьор и естет (със съпругата си играеха във варненския куклен театър) и обичаше хубавите цигари, хубавите дрехи... Понякога ми беше жал като гледах как сваляше новата кожена шуба от гърба на Моряка, часовника от ръката му... И тези дълги скъпи вечери по варненските ресторанти — все за сметка на Моряка...

Сестра му учеше в музикално училище — свиреше на флейта. Той толкова залагаше на нейното бъдеще! Осигуряваше ѝ винаги най-хубавото — дрехи, гримове, скъпи френски парфюми, бижута...

Фамилията не одобри моята поява — застрашавах тяхната идилия... Щях да имам след няколко години висше образование, интелигентна бях и може би се страхувах, че ще пресека рога на изобилието. При броените дни на неговите почивки между плаванията крадяха всяка минута, в която можехме да бъдем заедно сами...

Той знаеше колко много го обичам и се страхувах да не се разочаровам с годините, искаше и той да бъде докрай почтен с мен, искаше покорна жена и моят дух го плашеше...

Беше странна смесица от английски рицар, балкански тиран и гагаузки инат... Било ни е писано да се срещнем, да се познаем и да се разделим.

С часове чаках да звънне на вратата... Не спях, не ядях... Сърцето ме болеше от очакване...

Никога не ми писа писмо, никога не ми изпрати радиograma за празник, за рожден ден... Да не ми даде напразни надежди. Остави ме да реша сама — мога ли да бъда покорна душа, или по-добре сама да си отида...

Една зимна вечер сняг посребри цяла Варна — беше толкова красиво... Внезапно позната и любима гръцка мелодия („Първата целувка“) прекоси улицата и се разпиля по сребърните цветя на прозореца ми... Отсреща, облегнат до входа на Стопанския институт, свиреше Вечния спътник... После дълго пуши цигара и проблясващото ѝ огънче прогаряше направо душата ми... Чакаше там, под снежинките, тъжен и самотен.

Колко просто беше да пробягам на един дъх стъпалата и прекося улицата, която ни разделя, завинаги...

Морякът беше някъде там, сред безбрежните морета, както винаги безмълвен, а аз все още не бях узряла за истината, че в любовта ако не уважаваш себе си, губиш и себе си, и любовта... Бях само на 20 години!

А и нашата любов с Моряка беше съвсем бездомна. Неговият истински дом, всъщност, беше моторен кораб „Алкаид“. Алкаид, най-ярката звезда от съзвездието „Орион“. И затова, съвсем естествено, станах жена именно в каютата му на „Алкаид“, едва навършила 20 години. След дълъг рейс корабът им беше акустирал на варненското пристанище и нали си бяхме бездомни, след безкрайните разходки по смълчаните варненски улици, престъпих трепетна прага на каютата му. Бях решила в себе си, че трябва да премина през великото тайнство на познанието.

Под филистрината се плискаха кротките вълни на залива. И кръсърците на гларусите като че ли възвестяваха на света, че едно влюбено момиче става жена на обветрения от световните бури кораб с име на странна и красива звезда...

Оттогава, вече толкова години, не мога да гледам равнодушно звездното небе и винаги търся Орион.

В онази топла септемврийска утрин, когато отмаляла се прибирах към квартирата си, имах чувството, че всички забързани минавачи разбират — с мен е станало чудо — аз съм вече ЖЕНА!

През тези две години пишех стихове, много стихове — за морето, за Моряка, за любовта... Но за едно от тях искам да разкажа. Корабът им беше някъде около Гибралтар и имаше месеци напред плаване до Куба и обратно. Исках да му пратя едно стихотворение като ласка през хилядите мили. Служителката в пощата, прочитайки текста на радиограмата, ми се усмихна съучастнически, прилежно изброи

думите на стихотворението и каза сумата, която да заплатя. А аз си мислех за думите, които ще прелетят морета и океани, за да кажат на един моряк, че тук, на сушата, го обичат и чакат. Представях си радистите, които ще станат съпричастни с чувствата ми...

А сега, през годините на зрелостта, си мисля, че постъпката ми е била един детински, подсъзнателен SOS за любовта ми... Вик за съпричастие, зов за помощ, надежда за бъдеще...

*Тръгнеш ли,
с девет решетки очите затварям,
с девет окови ръцете си стягам,
с девет вериги сърцето привързвам
към неспокойния кей на очакването,
за да имам
девет очи —
да те посрещна,
девет ръце —
да те прегърна,
девет сърца —
да поберат радостта ми,
когато отново се върнеш...*

През този период загубих баща си. Загина вследствие на автозлополука по време на служебна командировка близо до Габрово, родния му град. Само на 44 години го положихме в земята — завинаги! Беше широко скроен човек и винаги ще ми липсва!...

И досега като вървя по улицата, имам чувството, че ще го зърна да се усмихва срещу мен. Приятелите му бяха дали прякора „Човека“ и си мисля, че не е било случайно! На погребението го изпрати цяло Велико Търново. Имаше толкова много цветя, топли думи за него, искрени сълзи на близки, приятели и колеги... И досега нося една светла сълза за него в душата си!

Майка ми на 39 години остана вдовица. Брат ми беше още малко момче и тя се чувстваше самотна и безпомощна. А и финансово вече ставаше за всички ни все по-трудно. Започнах да си мисля, че може би

ще трябва да се преместя някъде по-близо до нея, до Велико Търново... Във ВМЕИ — Габрово вече имаше и редовно обучение.

А и разбирах, че трябва да се отдалеча от Моряка, да осмисля всичко... Да направя баланс на чувствата, да проверя и него, и себе си...

Зрелостта покълваше в душата ми, а с нея — и мъдростта.

Преместването ми в Габрово беше болезнено, като ампутация...

Морето, приятелите, любовта ги нямаше край мен, а ги чувствах така усезаемо.

Постепенно свикнах с болката и липсата, като вълчица ближих тайно раните си и продължих напред.

Морякът един път ме посети с новата си кола. Гледах го вече с трезви очи и не можех да простя болката, която ми е причинявал преди. Вече не можех. Говорехме си за празнуване на Нова година във Варна, но знаех, че няма да отида.

След месеци, от приятели разбрах, че баща му е починал. Когато е бил на рейс — дошъл си е месец по-късно. Знаех вече какво е да загубиш баща, който обичаш, и си представях какво е да не можеш да го изпратиш в последния му път. Обадох му се по телефона и за миг жестокостта ми се сломи — прелетях километрите до Варна на един дъх. Искях да проверя дали всичко е мъртво между нас — и наистина не беше същото...

Неоправдана ревност — от негова страна, липса на розови очила — за мен.

Бях се научила да живея без него. Само морето така ми липсваше! Него никога не можах да прежаля!

Видяхме се съвсем случайно след много години.

Аз току-що се бях развела и с децата почивахме през лятото във Варна. Разхождахме се по кея и се любувахме на ветрохода „Калиакра“. Тогава го видях да излиза от корабчето, което чисти от мазут Варненския залив. Беше в края на работното време. Побелял, остарял, схванат от ревматизма, основна награда за годините, прекарани на вода...

Искрено се зарадва на срещата ни.

Гостувахме на сестра му, разхождахме се, заедно с децата, в любимата ми Морска градина.

Не му бе провървяло много. Малко след като се видяхме за последен път, се оженил за руския, стара негова приятелка от времето преди да го познавам. Имаха дъщеря. Беше му вгорчила живота. След последвалия развод за нея останали дъщерята и апартамента, с толкова лишения построен от него. Сега тя си живееше в него с настоящия си приятел, на който дъщеря му казваше „татко“, а на собствения баща — „чичо“ ... А той живееше на колибата в лозята.

Изведнъж цялата фамилия си спомни колко много съм го обичала, колко много сме се обичали и колко ще е хубаво да се съберем сега!

Сега?

Нашето „сега“ беше погребано там някъде, далече в миналото. Той, загубил всичко, търсеше спасение в моята някогашна любов. Но аз не бях същото искрено и доверчиво двадесетгодишно момиче, което вярваше, че светът е станал по-красив и по-добър, защото любовта го е направила жена!

Поклоних се доземи на любовта си и именно защото ми е толкова скъпа, отминах нататък!

*Бързат,
бягат
дългите,
сините пътища.*

*Не питат,
не молят —
отнасят те...*

*В очите ми
лягат
празни дни,
празни вечери...*

*Не се оправдавай,
не обещавай —
късно е вече.*

*Бързат,
бягат,
отнасят те
дългите,
сините пътища...*

ВТОРО ПРИСТАНИЩЕ — ГАБРОВО

„Бели щъркели, мои сънища бели...“

(септември 1967 — март 1972)

В Габрово първо трябваше да се преборя с мъката по Варна и по морето. Вечер, щом затворех очи, пред мен преминаваха варненските улици — къща до къща, магазин до магазин, любимите тихи кафенета... Чувах прибоя, протяжния писък на гларусите... Липсваха ми приятелите от литературната група. Пиших дълги писма на Драга Севова, на приятелките ми Валентина Ганчева, Юлия Костова и Дора Николова... Понякога получавах писма от тях и всеки ред беше малък празник за мен. Живоदार Душков пишеше редовно от родната казарма и писмата му бяха дълги, дълги — в истинския смисъл на думата!

Бързо открих сродни души в Габрово чрез местния вестник „Балканско знаме“. Първите ми публикации в него ме свързаха с хора, които останаха за мен приятели за цял живот, независимо от това, къде ни запиляха пътищата на живота: Кольо Атанасов и Иван Венков (вече покойници), Емил Розин, Борис Данков, Минчо Минчев, Петър Цокев, Мария Шандуркова, Цвятко Йовчев, Йордан Хаджиев, Христо Бекриев, Радослав Бумов (също покойник), Генчо Витанов, Георги Ганев, Димитър Горсов...

В кафенето на Клуба на културните дейци идваха и приятели от другите културни гилдии — художниците Никола Николов, Кънчо Цанев, неповторимият Калми, Снежина и Емил Попгенчеви, актьори, музиканти... По него време скулпторът Величко Минеков работеше също в Габрово — монтираше вълнуващите композиции за моста до Културния дом.

Толкова незабравими вечери... Не се чувствах вече изгубена, не се чувствах сама.

Секретарката на клуба, Надежда Катевска, интелигентна и чаровна жена, беше събрала около себе си плеяда талантиливи хора и имах направо късмет, че бях там в тези години.

Тогавя в Боженци започнаха реставрации на възрожденските къщи и се появили първите творчески заселници — Андрей Германов, Станислав Сивриев, Слав Хр. Караславов, Орлин Василев...

На работа в Клуба дойде Венета Братинава и брат ѝ, поетът Петко Братинов, често беше гост на нашето малко културно общество. Макар и рядко, появяваше се и Христо Банковски. Малко по-късно с алманаха „Зорница“ в Габрово се установи и поетът Янислав Янков.

Литературни четения, конкурси, публикации, творчески срещи, гостувания на софийски автори, литературни критици, издатели... Литературната ни група даже издаваше списание „Мизия“.

Наистина, имаше неофициална и официална цензура, често ни събираха ресорните от ОК на БКП да ни поучават за какво е хубаво да се пише, какво да рисуват художниците, обясняваха ни коя музика е упадъчна... Но това беше и стимул да се излъже цензурата, казваха се силни думи, не беше пречка да се пишат честни стихове...

Толкова незабравими срещи бележат моите пет години в Габрово, но искам да отбележа три от тях, защото са оставили трайна следа в сърцето ми и всяка по свой неповторим начин е градила мен самата:

Първата касае запознанството ми с писателя Станислав Сивриев.

Още във Варна знаех за голямото приятелство между Никола Радев и Станислав Сивриев. „Бачо“ Кольо се прекланяше пред писателя и човека Сивриев и още щом разбра, че се местя да уча в Габрово, горещо ми препоръча да се свържа с него, да му отида на гости в Боженци, а той ще ме представи на Сивриев в писмо...

Написах няколко реда на гърба на една картичка и зачаках. Скоро се получи визитка с няколко реда, в която имаше и заветната покана. „Сега съм сам в Боженци. Ако снега не те плаши, ще си ми драг гостенин...“

Беше красива, зимна неделя с дебел, пухкав сняг. Автобусът ме остави в центъра на Боженци и аз бавно се заизкачвах нагоре по стръмната, кълдъръмена уличка към къщата на Сивриев. Сърцето ми лудо биеше, пърхаше като птиче пред първи полет... В ръката си стисках тетрадка със стихове. Това беше моята първа среща с голям

писател извън протоколните ходения по мъките по редакции и издателства.

Притесненията ми се оказаха напразни. Станислав Сивриев ме посрещна усмихнат на прага, ръкувахме се сърдечно и аз влязох в гостоприемния дом. Камината в ъгъла гореше дружелюбно, кафето къкреше на огъня...

Говорихме за толкова неща...

Говорихме за поезия, за моите стихове, за извечните неща от живота. За първи път слушах стиховете на Омар Хаям. И древната мъдрост на персийския поет звучеше странно близка в невероятната атмосфера на Боженци.

Неусетно зимната вечер приласка утихналото село. Последният автобус за Габрово се изтърколи в тъмнината и аз се уплаших, че не съм усетила времето...

Един ден, изпълнен с толкова красота, поезия, вълшебство...

Бях омагьосана от словото, което се лееше от устата на този мъж... И досега не мога да си обясня защо се уплаших точно от магията на този ден. Настоявах да се прибера на всяка цена в Габрово. Може би наскоро нараненото ми сърце се предпазваше от обвързаност, дори само интелектуална... Но тогава съм действала по-скоро инстинктивно. С годините, пресявайки спомена, разбирам същината на нещата. Завинаги в мен, след първите сърдечни погроми, задействах една сигнална лампичка за самосъхранение... И винаги си поставях предварително допустимите граници...

Всеки творец е посвоему самотен.

Но тогава бях много млада, за да го почувствам, за да го разбера.

Настоях да ме закара с колата си до общежитието в Габрово. Нали времето беше пред нас. Ще имаме и много други срещи, казах.

А аз исках просто да избягам, да избягам не от него, от себе си...

После много пъти се срещавме в Габрово, по различни поводи, а понякога — и случайно, в кафенето на комплекса „Могилъов“, но никога повече не се получи онази магия, онази неповторима духовна връзка и синхрон, като при нашата първа среща.

Разменихме си по няколко писма (аз и досега пазя тези негови словестни шедьоври), с нетърпение поглъщах всяка нова негова книга.

Едно от писмата му искам да цитирам изцяло. Ако може да ме чуе, там отгоре, знам, в доброто му око ще блесне сълза:

„Боженци, 27 януари 1969 г.

Др. Ружа!

Вежливата хладина на твоето писмо ми подсказа, че моето писмо не е стигнало до теб. Ако не беше така, трудно щях да преглътна и онова безлично «здравейте», което е опит за самосъхранение без причина. Подир едно писмо и една новогодишна картичка (първото получих в София, препратено ми от Орлин Василев, а картичката — в Боженци) ти писах страничка вариации върху това, което е около мене. Писах на 4 януари, но поради спрелия автобус, предадох писмото на 6 или 7 януари да го пусне мой познат в Габрово. Няколко дни по-късно, на 11 януари в събота, аз бях там и те търсих в общежитието късно след обяд. Казаха ми, че подир един успешно издържан изпит си заминала за Търново. Щяла си да се върнеш към вторник за нов изпит. Зачаках някаква вест и — ето това писмо, в което нищо не подсказва, че си получила нещо от мен. След като си заминах на 23 ноември, върнах се в Боженци на 30 декември. През това време ме пратиха в Будапеща — гост на Унгарския съюз на писателите. Може би си чела в «Литфронт». Тук съм съвсем сам. И работата ми се е запънала — няма го онова пеене отвътре, което само става слово. Дано потръгне. Планове — колкото щещ. Готови неща, които само чакат да ги изнижа на белия лист — много. А тоя бял лист ме плаши и радостта при очакването на «Светът е стар» беше по-голяма, отколкото готовата книга, когато я взех от печатницата. То е едно прокълнато призвание. Колкото по-нататък отиваш, толкова целите се отдалечават и направеното не е то. И изобщо има ли нещо, което да е то? Възможно ли е първичните навеи и импулси, след като се филтрират и фризируют от естетическата ни култура, да станат по-истински от първопоттика? Не. Не е възможно! Писателите, когато са писатели, или интуитивно долавят това, или го извеждат като математическо уравнение и затова са безутешни, сами и обременени с проклятието на понятното и непонятно съвършенство. Това всъщност е мъката ми — мъчителна и илюзорна гонитба на

уж уловими, а всъщност призрачни и поради това — вечно изплъзващи се неща... Ти си много млада, за да разбереш това. И ако има нещо, което от сърце ти желая, то е никога да не го разбереш. Защото тогава вече спасение няма!

Станислав Сивриев

ПП. В Габрово ще съм в сряда и четвъртък — 29 и 30 т.м. Ще те потърся.“

Когато прочетох за неговата смърт във вестниците, запалих в душата си още една крехка свещичка — за него, да гори като вечен огън в памет на невероятния мъдрец от Родопите, намерил покой за неспокойната си душа в пазвите на Балкана. Мир на праха му!

И друг един спомен от онези години е свързан с Боженци. Странно, участвала съм по онези години в толкова много литературни четения и творчески срещи, но тази вечер се е запечатала най-силно в паметта ми... Може би, защото тогава за последен път видях жив Христо Банковски.

От София гостуваха Петко Братинов, Борислав Геронтиев, Йордан Янков и Христо Банковски. След поетичната вечер гостите, заедно с нас, домакините, и един представител на ГК на ДКМС, който финансираше мероприятиято, заминахме за Боженци — вместо хонорар за изпълнението — платена вечеря в механата. Златни години! Колкото и да се мъчат някои предубедени души да очернят онези години, тогава можеше да се преживява с хонорари. Сега можеш да публикуваш каквото и да напишеш, но издателствата не дават хонорари, можеш да си публикуваш и най-скандалната, или най-бездарната книга — стига да си платиш за това... Няма хонорари, няма творчески командировки, няма културни десанти — литературното съсловие е поставено в положение на културен и по-точно — биологичен геноцид! И то като основна държавна политика!...

В механата бяхме само ние — шумна, весела поетична компания... Рецитираха се стихове, вдигаха се наздравци, Борислав Геронтиев с великолепия си глас подемаше песен след песен...

*„Зажни, Ружо, тебе лека ръка,
тебе лека ръка и гъвкава снага...“*

От габровската литературна група, освен мен, бяха още Емил Розин, Борката Данков, Мария Шандуркова... В разгара на вечерта вратата на механата се отвори и пред нас с цялото си достолепие на класик застана Орлин Василев, заедно със сина си — поета Орлин Орлинов. Явно, песните ни ги бяха изкушили да се присъединят към нас. Било е ранна пролет, защото „бай“ Орлин, както всички му казваха тук, беше с великолепен заешки калпак на главата. Та сваля той калпака и ни предлага следната игра — всеки да напише на листче името на най-добрия млад, български поет. Не знам, но си мисля и сега, че той очакваше това да бъде Орлин Орлинов. Ние надлежно съгнахме листчетата си и те потънаха в огромния калпак. Най-много гласове събра Петко Братинов. Куриозното беше, че имаше един глас и за Ваня Войнова (!?) — националната ни състезателка по баскетбол. За всички ни беше ясно, че ресорният от ГК на ДКМС беше объркал поетесата Ваня Петкова с Ваня Войнова, но си замълчахме дипломатично — все пак човекът иначе се държеше толкова прилично, а и той нали плащаше вечерята...

Бай Орлин, видимо разочарован от крайния резултат на анкетата, изпи чаша вино с нас, пожела ни приятна вечер и двамата с Орлин потънаха в тишината навън.

Осъмнахме в една стая с много легла, тясна да побере стиховете, песните, мъжката раздумка... Казвам „мъжка“, защото двете дами, аз и Мария, се чувствахме равни, част от цялото, щастливи, че сме с едни от най-талантливите български поети на априлското поколение... Само Христо Банковски беше притихнал сред общата врява, приличаше на красива, тъжна, безкрайно уморена птица... В един момент протегна ръка — крило и докосна косата ми. „Господи, каква коса имаш...“ Такъв го запомних — нежна душа, понесла своя тежък кръст на български поет. И години по-късно, съвсем като птица, полетя от върха на оня варненски хотел към върха на Трагичния пантеон на поетите в България...

Сутринта пихме дълго кафе в прочутото габровско заведение „Глинените гърнета“ и всички вкупом отидохме да изпратим Христо до бащината му къща в Лъката. Старата къща с тежка, кована порта и

надничачи от прозорчетата весели мушката го обгърна грижовно — да излекува поредните рани по крехката му душа...

Наскоро бях в командировка в Габрово и ми се наложи да мина през Лъката. Къщата с годините беше грохнала — тъжна, забравена... Христо беше отлетял завинаги, старците, съсипани от мъката, също се бяха изгубили във вечността...

Скоро някой находчив предприемач ще я събори из основи, ще вдигне бързо лъскава сграда и нищо вече няма да напомня, че тук се е родил един от най-талантливите и трагични поети на България! Дори една скромна, паметна плоча няма! Българио, докога ще си мащеха за своите деца?

Същата година, 1969-а, два месеца по-късно, в Димитровград, стоях пред гроба на друг трагичен български поет и сълзите ми попиваха в черната земя.

Месец май беше наситен с емоции и срещи. Първо в Трявна станах първият носител на наградата за поезия на името на Петко и Пенчо Славейкови за стихотворението „Разговор със страха“. На следващия ден участвах в голямото литературно четене в Севлиево, посветено на 10 години от смъртта на Пеньо Пенев и на другия ден заминах за Димитровград — от Габрово аз, Борис Данков и Емил Розин и от Севлиево — Димитър Васин и Пеньо Донев Пенев. С командировки за три дни от Съвета за култура.

Държавните институции бяха решили да платят огромна индулгенция, дано Бог им опрости греха спрямо Пеньо Пенев!...

Поети от цяла България, литературни критици и светила от София — солидна група от Съюза на българските писатели... Приятели и почитатели, изследователи и палачи на Пеньо...

Стаи в хотела за всички гости, тежка вечеря с много хвалебствия за мъртвия вече поет и също толкова премълчани вини и предателства... Футболен мач между димитровградски поети и редактори и отбора на Съюза с центърнападател Любен Георгиев!?... Грандиозно литературно четене... Всичко с перфектна организация по отмяната на слънчевото затъмнение. Шикозен телевизионен екип — да заснеме преместването на костите на Пеньо от мочурливия гроб в края на гробището в мемориална гробница в парка на града...

Всичко в мен се бунтуваше. До прясно разровения гроб със скръбно лице и трагична поза стоеше жената на поета. Същата, която

предния ден, преди фаталната нощ, си беше отишла със сина им Владимир, оставяйки му в празния студен дом само едно бездушно изречение...

И каква луда надпревара кой да копае гроба на поета!... Нали остава документирано на лента, в историята!

Толкова е неумолима и жестока природата с крехките ни, тленни тела! От човека Пеньо Пенев в мочурливата земя бяха оцелели само черепът, бедрените кости и... белият найлонов колан на панталоните му...

Аз и Емил Розин плачехме като деца, Борката се опитваше да се държи мъжки, но и неговите очи бяха червени... През сълзите чувах гласа на оператора: „Задръж така (един от поредните доброволци беше извадил черепа), сега погледни насам... Застанете до гроба...гледайте сега надолу...“

Минаващите наблизко товарни влакове протяжно надуваха свирките... Скоро плисна проливен дъжд... България плачеше за своя поет.

Вечерта, след литературното четене в Културния дом, една пъстра група приятели и почитатели на Пеньо Пенев, се събрахме в Клуба на културните дейци. Под неговия портрет на стената рецитирахме, плакахме, пихме... И над нас се носеше гласът му: „Тъжен залез кърви над гората като прясно отворена рана... Извървяна е тя, извървяна...“

Ние, младоците, слушахме разказите на тези, които са имали щастието да са негови приятели. Сред нас бяха достолепният Усин Керим и Митко Иванов, моят добър приятел от Варна Тодор Ризников, габровската ни група и момчетата от Севлиево... Димитровградски поети и много други, чиито имена се губят във времето...

Рано сутринта с Емо и Борката направихме импровизирано литературно четене на плацата на таксиметровите шофьори. Техните ръкопляскания и искрени овации ни бяха по-скъпи от правителствена награда.

Потеглихме с такси обратно за Габрово. Малко преди да заизкачваме Балкана, Емил помоли да спрем на гробището в с. Розино — там е погребана майка му. Със свито сърце слушахме отдалеко воплите на Емил.

Емил Розин преминава през годините с широка моряшка стъпка и вечно младо сърце... Не позволи на негодите, загубите и предателствата да състарят сърцето му, да ограбят момчешката му усмивка, да угасят морето в очите му...

Емо, приятелю, не сме се виждали години, само чета в пресата за новите ти книги и юбилеите ти. Търкалят се годините. И аз вече побелявам, но те нося в сърцето си такъв, какъвто те помня от онези три паметни дни в началото на май 1969 година.

Преживяното в Димитровград остави в душата ми белег за цял живот. Научи ме да ценя и обичам честните, странните и талантливите хора, докато са живи:

*Сега е жив, сега го наградете
със дума, с цвете, със усмивка,
че във земята крехките поети
умират дважди от преструвки!*

Годините, прекарани в Габрово, ми дадоха толкова много: образование — електроинженер, специалност „Електроника“; зрелост — и физическа, и духовна; приятели, които имат особено, специално място в съкровищницата на паметта ми. На покойниците Станислав Сивриев, Андрей Германов, Христо Банковски, Кольо Атанасов, Иван Венков, Радослав Бумов — мир на праха им!

На вас, живите, оцелелите от бурите — Минчо Г. Минчев, Емил Розин, Борис Данков, Мария Шандуркова, Петър Цокев, Стефка Бурмова — бъдете ми живи и здрави — обичам ви!

ДОСИЕ 3: ЛОВЕЦЪТ

*Ловецо на илюзии,
не стреляй!*

*Аз съм гълъбицата,
която сутрин
душата ти събужда.*

*Аз съм сърната,
която в гората те води...*

*Аз съм орлицата,
която умира
само в полет...*

*Почакай,
не натискай спусъка!*

*Тъй неусетно
ще си изтекат годините.*

*И в дългите
студени вечери
спомена
за ловна страст,
трофеи
и илюзии
от пропиляни,
проиграни
мъжки ноци
ще вледенява
самотата ти...*

*Ловецо на илюзии,
не стреляй —
презърни ме...*

*Обичай ме сега —
за миг поне...
Защото утре ще е късно.*

Мъж с чар и талантлив поет, в който по онова време бяха влюбени всички софийски поетеси — от най-младите до тези, които ги имаше вече в читанките, Ловецът ме научи на две основни неща:

Първото — че честна поезия се пише с честно сърце.

Второто — че любовта е безценно, красиво цвете, което не бива да се поставя във ваза — и най-дружелюбният дом ще отнеме от свежестта му, и най-грижовният стопанин ще пие така нужния му свеж полъх на вятъра...

Само веднъж се пристраших да навляза зад защитната бариера — исках да се докосна до душата му, поне за миг...

Беше в една внезапно снежна Първа пролет. За една нощ наваля 20 сантиметра пухкав сняг. А предната седмица щъркелите бяха намерили вече старите си гнезда...

Беше толкова красиво, че всичко се слива в едно усещане за полет, нежност до болка и вечност в мига...

Красиво, нежно цвете, останало завинаги в Божията градина... Внезапен сняг в края на март и бели щъркели, които с яките си криле летят в тъмнината, за да не заспят в гнездата си... Да има пролет!...

Той така и не разбра през годините, че се учех от него.

Поглъщах на един дъх всяка негова нова книга. Радвах се на успехите му.

Учех се от неговите книги.

Щедрата му и затова често ранима душа прозираше зад всеки стих, във всяка фраза.

Всяко негово стихотворение е като ласка под свечерено небе, чаша тъмно вино, изпито с приятели, изстрел в челото на предателя...

Милост и любов за крехката, светла душа на ловеца!

ДОСИЕ 4: ПЕРСИЕЦЪТ

В една нереална, зимна вечер, в моята студентска мансарда, на шега от мен наречена „Ноевия ковчег“, почти под звездите:

*Устните ти
много бавно
и много нежно
ваят
глината
на младото ми тяло...*

*Върти се стародавното
грънчарско колело...*

*И чашата
на жадната снага
събира
звуци,
аромати,
огнени стихии...*

Наздраве, виночерпецо!

*Грънчарю,
пий!*

*Душата ми
събудена
изпий
до дъно...*

Нежен поет и един от най-добрите български преводачи на персийска поезия. Досегът с древната философия и мъдрост на персите е дал неизлечимо отражение върху него самия — дълбоки, топли очи — свещено лоно на древен персийски храм, бавен и провлечен говор — сладен танц на чувствена персийка, фини и нежни ръце — слънчева ласка под южни ветрове...

Едно цяло мироздание в само една зимна нощ.

ДОСИЕ 5: БЛИЗНАКЪТ

Щях да го кръстя — СВОБОДЕН, ако можех да избирам името му.

Няма нищо случайно в живота. Ако е писано две сродни души да се срещнат — значи ще стане. А ако е писано да се разделят — и това става... Независимо от това какво казват звездите или може би точно за това.

Мисля, че се видяхме за първи път в един цветарски магазин в Габрово. Току-що беше завършил гимназия и чакаше повиквателна за казармата. И аз — в отвратително настроение. Всичките ми гемии — до една на дъното... Морякът — някъде из световните морета на оня магически кораб с име на звезда, далечен повече от всякога... А Вечният спътник — още по-далече, изгубен в невероятната руска метел...

Всичко започна почти на шега.

Ние толкова си приличахме физически — същински брат и сестра. Еднаква конструкция на тялото, еднакви светли очи, кестеняви коси — като че ли една майка ни е раждала...

Рисуваше странни картини. Харесваше класическата поезия. Ненавиждаше и най-малкия опит да се ограничи свободата му.

Беше пролетен дъжд, който не бива да затваряш в чашата на сърцето си.

Беше южен вятър, който не можеш да спреш в прегръдката на душата си.

Звезда, която обича висините — не става да я закачиш като брошка в косите си.

Господи, как исках да го запазя за себе си! И колко ясно виждах, че ще бъда наранена не защото ще бъде непочтен, а именно поради вродената му почтенност. Той не иска да бъде друг, а и не може. Всеки, който поиска да го завладее, да го пороби, предварително е обречен на провал...

Приех неписаните правила между нас, защото усетих самородния, нешлифован камък — не исках да го сложа в обков на пръста си — исках го приятел за цял живот!

Запозна ме със семейството си — три жени, които станаха част от моето ежедневие. Толкова ми беше добре с тях. Живееха близко до квартирата ми и аз се отбивах почти всеки ден, намирах време между лекциите, литературните срещи и пътуванията ми до Велико Търново.

Майка му беше невероятна жена! Дълбоко религиозна. За нея енигмата на живота отдавна не беше загадка. Прие ме без резерви — обикна ме като свое дете. Всичко, до което се докоснеше, грейваше. Готвеше великолепно. Плетеше и шиеше невероятни неща. Правеше най-хубавото вино, което съм пила през живота си. Имаше два брака и по едно дете от всеки — по-голяма дъщеря, също разведена и с дъщеря, и син — моя Близнак. Достойна майка, стоически пренесла през живота си тежкия кръст сама да отгледа достойни деца. Тогава не предполагах, че години по-късно аз самата ще нося този нелек кръст!...

Толкова ми беше хубаво в това истинско женско царство, където плувах в свои води.

Повиквателната не закъсня. Всички приехме необходимото зло! Все пак две години под пагон не бива да са краят на света!

И тогава, в тези последни дни, той ме изненада. А мислех, че всичко ми е ясно!

В задушевния мрак на една габровска механа той за първи път заговори за бъдещето, за нашето общо бъдеще след завръщането му от казармата... Не можех да повярвам, че щастието е толкова близко, или по-скоро се страхувах... Горчивият опит е страшна отрова за чувствата! И все пак една светла звездичка остана да блещука в душата ми.

После — изпращане, войнишка клетва, няколко кратки отпуски (последната с цената на дарена кръв — за абсолвентския ми бал) и дълги, дълги писма всяка седмица (от мен) и по-кратички и по-редки (от него).

Писмата ми бяха цели новели — по 8–10 страници. Разказвах му за всяка нова художествена изложба в Габрово, за филмите, които съм гледала, за книгите, които чета...

Докато един път написа: „Привет! Както знаеш, много мразя да пиша писма. Като прибавим и това, че ме е налегнал един огромен канап, става нещо непоносимо. Пък и това ежедневно еднообразие, няма нищо интересно — всичко е толкова монотонно. Само мислите ми не са монотонни. Когато получих второто ти писмо в мен се получи една лека депресия. От всеки взвод (взвод, преведено на езика на цивилизацията значи един клас, а ние сме два взвода или два класа) всяка седмица се дава мияч в кухнята. По това време аз бях тази жертва. А какво представлява миячът? Всичко друго, но не и човек — свиня. И в това време аз получавам едно доста обемисто писмо. Отварям го с омазнени ръце. Не поглеждам дори от кого е. Към края, когато привърших четенето, се осъзнавам, че чета писмо, адресирано до мен. През това време нищо не съм разбрал, нито асимилирал. Всичко съм извършвал в полусънно състояние. След това четох писмото 3 пъти, имаше и сълзи, и спомени. Много съм ти благодарен за това интересно писмо. Имаше и малки пропуски, които ме интересуват малко повече от Матис. Писаното за теб беше недостатъчно. Твоето ежедневие е по-интересно, имаш допир до повече хора. Обменят повече мисли. Дори и стихове да ми пратиш, разбира се твои, ще ме зарадват. За да не се получава за в бъдеще така, пиши ми още по-дълги писма — в едната част с твои мисли, разсъждения, а във втората — някое събитие от културния свят. Обичам дългите писма (да получавам). С особено чувство ще ги очаквам. Няма възможност да ти отговарям с такива, но ти няма да се сърдиш. P.S. Беше много приятно на 7 юни (рождения ми ден). Цяла нощ и ден водих диалог с автомата. Бях много доволен от този разговор. Той не можеше да оспорва казаното от мен. А това е много тук. Даже посърбнахме малко — той вода, аз малко водка... Всичко по дяволите, имам още 20 месеца служба. Аз лепих писмото. Поздрави...“

Как да му обясня, се страхувах да не подплаша крехкото птиче, кацнало на дланта ми. Страхувах се и от нови рани. Старите още не бяха затворени. Като живеница тлееха дълбоко в сърцето ми. Как да населя писмата си и кратките ни срещи с нежността, любовта и надеждата, която пазя в сърцето си за него — моя Близнак?!...

Предпочитах да бъда неговото „мъжко момиче“, което не плаче, не капризничи и не развява чувствата си като лъскава, модна рокля...

Аз никога не му казах „обичам те“, защото се страхувах, че може да не чуя същото от него. Перфектно чувство за самосъхранение и най-непростима човешка грешка! Защото любовта е красиво цвете и само слънцето му дава живот — притиснато в непроницаемата черупка на душата то възне от студ и тъмнина.

„Привет Ружа! Не ти писах досега, защото не знаех точното ти местонахождение. Получавах писма и картички от различни краища на България и докато се наканя да ти пиша, винаги беше късно, по крайния срок, който ти ми пишеш, никога не мога да съм в унисон с него. Но всичко по дяволите, нали сега ти пиша. Предполагам, че си взела всички изпити успешно, няма две мнения по този въпрос, нали! През последния месец малко разбрах от служба. Изпити, занятия, малко глад и студ, но «войнишката романтика бе изписана по лицата ни». Ружа, много ще ми бъде приятно, ако се видим пак. Аз ще се постарая да си дойда в домашен отпуск, ако не се оправя, ще те помоля ти да дойдеш. Имаме много да говорим. Мисля, че знаеш моята ненавист към писмата. По-точно, към тяхното писане. Изпитвам органическо отвращение от това да пиша писма. Това е причината да поизстинат много от отношенията ми с цивилизацията. Но ще мине всичко и аз пак ще бъда АЗ. Малко силно казано, но в момента съм голям оптимист. В божествено настроение съм. Живея със спомените и бъдещето. Не знам причината, но в мислите ми все по-често се върти твоя образ. Не ме разбирай криво. Не че не си спомням за теб, не че съм те забравил, но тук имам много време за размисъл и в тези мигове, които са много ценни за мен, градя своето бъдеще. И твоят образ все повече заема централно място. Ти все повече ми липсваш. Това не е «четка». И не се усмихвай иронично и загадъчно. За да не ти пиша всичко това досега, имаш вина ти. Не мога да ти я пиша. Ти си жена и твоята женственост и нюх ще ти подскажат. Вярвам в това. Сигурно си почерняла много. С нетърпение очаквам срещата ни. Приеми поздравите ми...“

Виновна бях, че бях пестелива на думи. Но стиховете ми говореха вместо мен. Привидно съдържаните ми писма крещяха за нежност и близост. Трябваше да четеш между редовете, Близнако мой!... И ти имаш вина.

Нали толкова си приличаме — и грешките ни еднакви!...

Моето следване се изтърколи неусетно. С цената на едно кръводаряване Близнакът беше до мен на абсолвентския ми бал през февруари 1972. Какво повече можех да искам!

После — аз във Велико Търново — на стаж в ЗЗУ, той — отново в родната казарма за още три месеца — три толкова дълги и тежки месеци и за двама ни. Особено за него, защото имаше да дослужва месец и половина арести — тази луда, непокорна глава!... И понеже беше горд и със силно развито чувство за достойнство — не подправи войнишката си книжка, като някои от наборите си...

Този месец и половина в повече служба се оказа фатален и за двама ни. Дребните камъчета понякога катурват колата... Стига да има кой само да я побутне леко с крайчеца на пръстите. А такива услужливи приятели винаги се намират! Без тях светът би бил еднообразен и прекалено подреден. И по-малко тъжен, разбира се!

С приятели прибирах багажа си от Габрово, когато го видях да се връща от гарата. Носесеше се като извънземен — бурно е било пътуването от казармата към къщи... Момчетата бяха пораснали, станали бяха вече мъже. А всяка метаморфоза е свързана и с болка...

Прегърнахме се на улицата, без да ни е грижа за любопитните погледи наоколо. Какво толкова — едно порасло момче с остригана глава и едно червенокосо момиче-жена се целуваха под разцъфналите дървета. И не можеха да знаят, че това беше и прощалната им целувка!...

„След седмица идвам в Търново. Малко да дойда на себе си... Чакай ме...“

Две години бях чакала, че една седмица ли...

Но седмицата се изтърколи в небитието, а него все го нямаше. Можех да отида в Габрово и целият ни живот щеше да се сложи по съвсем различен начин... Но така е било писано. Не исках да го търся. Исках сам да реши, да направи свободен избор.

Той не се появи 10 дни. Уж случайно дойде негов приятел, с който служеха две години рамо до рамо в родната казарма — познавахме се бегло от клетвата. Нещастиято винаги има добронамерени емисари! Прескачаше ей-така, между другото, между Габрово и Търново, за да ми носи отровните вести за безкрайни фиести, запои... Споменаваше и за една фрапантна дама, която плътно била до Близнака...

Отровата парализираше сърцето ми. Как така беше забравил всичко? Беше ли направил своя избор?...

Огорчението и наранената гордост са лош съветник. Трябваше да чета между редовете. Трябваше да се досетя, че доброжелателят много точно беше премерил удара си. Но тогава не можех да разсъждавам — болката заглушаваше разума.

На рождения му ден след няколко седмици отидохме с приятеля му — и въпросната дама беше там. С лека усмивка заявих, че ще се омъжа за приятеля му до есента. Той искаше да ме предпази от фаталната грешка — та аз едва го познавах, а те, двамата, две години са били рамо до рамо... Бях непреклонна, не мислех — бях само болка и ожесточение. После скъпо платих. Но тогава исках и него да го боли — както мен.

Повече от година не се видяхме. Омъжих се, макар още преди сватбата да ми беше вече ясно, че правя огромна грешка. Бях изтеглила своето късметче!

Роди се първото ми дете, един чудесен син — Николай. Почнах нова работа, с много командировки. Често ходех до Габрово, но все не ми даваше болката да отида при майка му, поне пред нея да поплача на воля.

През това време той записа реставрация в Духовната академия. Радвах се за него — това беше неговата голяма мечта. А толкова ми липсваше...

Нарушавайки всякакви канони, се престраших и му звъннах в Академията. Гласът му звучеше толкова далечен и същевременно — така близък...

После разбрах, че се е оженил набързо за едно красиво, младо момиче. Напуснал Академията, естествено. Скоро след това им се роди дъщеря. Животът продължаваше.

Случайно се видяхме в Габрово след години. Имах вече и дъщеря — едно къдрокосо, слънчево създание — Искра. Всъщност, единствено децата ми осмисляха съществуването на брака ми — отдавна изпразнен от всяко друго съдържание... С две думи — бракът ми беше историята на една предизвестена смърт, съвсем по Маркес...

Болката беше попритихнала, останало беше само светлото чувство и ние, вече зрели хора, можехме да седнем на една маса, да

пием питиета си двама и да се радваме по детски, че сме живи, че сме приятели...

И така е досега. Никой и нищо не могат да разделят двама души, за които и природата е отредила да са като близнаци. Където и да ни е запилял животът, когато него го боли — чувствам го осезаемо, щастлива ли съм — и той се усмихва...

Мисля си, че с него бих остарявала красиво, много бавно и почти неусетно!

Нямаме общ дом, всеки се събужда в собствен ден, но невидими нишки здраво ни държат един за друг...

Въпреки годините, въпреки и напук на предопределението на съдбата!

ПОСЛЕДНО ПРИСТАНИЩЕ — ВЕЛИКО ТЪРНОВО — „ЖЕНА В КОМАНДИРОВКА“

Във Велико Търново се завърнах окончателно през пролетта на 1972 година — завършила семестриално инженерство, с няколко кашона книги и грамофонни плочи, с няколко папки стихове...

Във Варна срещнах първата любов и първото разочарование. В Габрово се научих да оцелявам и незарасналите рани да превръщам в поезия.

Истинската битка започна във Велико Търново.

Работех и същевременно готвех дипломната си работа.

Набързо се ожених. Дипломирах се бременна със сина си.

Родих две деца.

И понесох на плещите си ежедневието на мъжко момиче. Не едно, не две — толкова много Ружа се вплитаха в здраво тяло с ранима душа:

Ружа — съпругата — унижена...

Ружа — майката — толкова щастлива!

Ружа — поетесата — пишеща на коляно, докато отива към детската кухня, когато къщата спи, в студената хотелска стая, пишеща...

Ружа — жената — очакваща Чудото да спре най-последно до нея.

Ружа — инженерът, воюваща да бъде приемана като инженер, който пише и добри стихове, а не — най-добрият инженер сред поетите...

Години по-късно се роди и една друга Ружа-политикът — да бъде светът по-чист, по-добър, по-справедлив...

Съвсем от месеци има още една чаровна Ружа — бабата на най-прелестната внучка Ния.

И една последна Ружа, която зорко следи всичките си близначки и е суров коректив на всяка от тях.

На шизофрениците май им е по-лесно — имат само раздвояване на личността!?!...

Винаги съм имала късмет с приятелите. Винаги съм откривала своята среда.

Приятелите заместват модните сега психотерапевти.

Обществото от сродни души е оня спасителен залив, в който лекувам раните по корпуса и скъсаните платна — докато слънцето прогони поредната буря!...

Домът ми беше отворен за интересни и талантиливи хора, с които ни свърваше и трайно приятелство: Драга и Кольо Севови, Венета Братинова и Енчо Мутафов, Мария и Любомир Бумбалови, актьорът Сава Димитров и съпругата му Таня, крехка като момиченце, но изключителна пианистка (без да забравям великолепния им дог Атос); преподавателите от ВТУ Анчо Калоянов, Никола Николов, проф. Дудевски, Людвиг Селимски, Димитър Василев и Илия Стойков; поетесата Стефка Цветкова и съпруга ѝ д-р К. Кирчев, крехката Виктория Генова...

С Ахмед Садулов ме свързва странно приятелство. Занимавах се със спомените на Йордан Кършовски, но тъй като имаше и много турски изрази в текста, ме запознах със Садулов — кой по-добре от него ще ми ги преведе... Допаднахме си явно и се зароди трайно семейно приятелство. Особеното в неговото семейство беше това, че той има съпруга арменка (противно на исторически стеклите се трагични обстоятелства между двата народа), а двете им дъщери говореха свободно трите езика — български, турски и арменски. Често ходехме заедно с децата на вилата ни край с. Габровци. Садулов беше страшен рибар — ловеше рибите с голи ръце из подмолите, като сладко ги мамеше на турски... Спомням си, беше по времето на „възродителния процес“. Бяха му сменили малкото име, но фамилията не можеха, защото той беше завършил специализацията си в Сорбоната — единственият българин дотогава, издържал с оценка „превъзходен“. Контактите му с колеги от цял свят по проблемите на История на Балканите щяха да бъдат повече от трагични... Исках да прочета Корана, да разбера какво толкова страшно има в свещената книга на мюсюлманите... А той беше споменал, че го има в превод на руски. Помолих го да ми го даде за една вечер поне. Той се притесни: „Ружа, сакън, точно сега недей! Подгонили са ме заради името и може да ме обвинят, се помохамеданчвам българките...“ Каза го със смях, но

знаех, че нещата не са никак безобидни. Все пак ми го даде, като тържествено се заклев, че няма да кажа никому дума...

После се изместиха в София и той оглави в СУ катедра „История на Балканите“. Мисля, че скоро след това го хабилитираха за професор, а в търновския университет си стоеше доцент дълги години просто заради това, че е турчин!

Понякога му се обаждах в София. После и мен ме залюля житейската месомелачка и от доста години не съм чувала нищо за него и семейството му. Дано да е жив и здрав!

Често вкъщи се събираха и колеги на съпруга ми, тогава все още студенти — българска филология. Двама от тях — Сава Василев и Владимир Шумелов намериха своето достойно място в съвременната българска литература — талантиливи белетристи, литературни критици и изследователи на българското литературно наследство.

Сава Василев защити кандидатска дисертация, стана доцент, а отскоро е и директор на библиотеката на ВТУ.

Обичах зимните литературни четения, които групата на писателите към СБП и Съвета за култура във Велико Търново организираха по села и градове, в заводи и училища. Те ме зареждаха с положителна енергия, непосредствените контакти с бъдещите ни читатели (по селата, в отоплените читалища) бяха стимул за нови творчески търсения.

Особено ползотворна беше връзката ми с Културния дом към военния завод в Лясковец и неповторимата Нели Влаева — библиотекарката с душа на поет.

Благодарение на нея се запознах с Иван Аржентински. След срещата в Лясковец имаше вечеря във Велико Търново и после цялата група се преместихме на кафе вкъщи. До късно през нощта слушахме невероятните разкази за Аржентина, за така далечната и загадъчна Латинска Америка... Може би тогава в сърцето ми е покълнало първото зрънце любов към тези далечни земи... За да напиша 20 години по-късно „Полетът на кондора“!?...

Никога не ще забравя и един културен десант в края на 80-те години в Златоград и Неделино — среща с трудовите колективи на дъщерните заводи там.

Беше края на лятото, едно великолепно лято и аз — за първи път в Родопите.

Групата ни беше разнородна, пъстра и подбрана целево — един художник, преподавател от Великотърновския университет, една козметичка, две преподавателки по шев на дамско облекло и моя милост — поетесата. Беседа за съвременните тенденции в обзавеждането на дома, грим върху доброволки от публиката, модно ревю с тоалети, ушити от търновски фирми, демонстрирани също от местни момичета и накрая — поезия.

Покори ме величествената планина, после хората... Там намерих приятели за цял живот. След представлението ни почерпиха с бяло сладко и великолепно турско кафе в един гостоприеман, български дом под натежалата от грозде лозница в Златоград. В ресторанта в Неделино до късно през нощта слушахме „Руфинка е болна легнала...“

Който веднъж е видял Родопите със сърцето си, той завинаги остава частица от себе си там.

Бях като омагьосана. И тази песенна, родопска реч, като ромон на планински поток...

Това пътуване ми помогна да открия извора на мъдростта в книгите на Станислав Сивриев...

Особено очарование носеха и честите ни срещи с габровската литературна група, съвместните ни литературни четения, разменените публикации в окръжните вестници „Борба“ и „Балканско знаме“.

По онова време във ВТУ учеха цяло поколение талантиливи поети — Таньо Клисуров, Паруш Парушев, Марин Георгиев, Роза Боянова...

Няма да забравя как на срещата ни на Дряновския манастир Янислав Янков излетя на пожар за Габрово, защото се раждаше третата му дъщеря... По това време той беше гл. редактор на габровския алманах „Зорница“, пишеше великолепно стихове и често раздаваше автографи в прословутото габровско кафене „Могилъв“...

Във Велико Търново вече се беше появил алманах „Янтра“, който в зората на Демокрацията беше затрит благодарение нездравите амбиции за криворазбрано оцеляване на Кънчо Атанасов.

В онези години държавата покровителстваше културата, макар че понякога майчината прегръдка за някои беше направо мечешка...

Тогава Властта се интересуваше от нас. Организираше ежегодни срещи, финансираше културни мероприятия, културни издания, поддържаше издателствата...

Но тук искам да разкажа за една друга страна на контактите ми с Властта. Един случай, който, и след толкова години, е жив в паметта ми. Посмъртен букет цветя на гроба на Димитър Църов, по него време председател на Окръжния съвет във Велико Търново:

Бяхме в Добромирка на ежегодното честване на годишнината от смъртта на Пеню Пенев. За търновската група имаше запазени места за спане после в Севлиево, в хотел „Росица“. Имаше много гости — от София, от Габрово и В. Търново, от различни краища на България. Цареше особена атмосфера, както става винаги при такива срещи на братя по перо!... Само че аз си имах проблем — до 22:30 часа трябваше да съм в къщи, защото съпругът ми беше отпуснал само толкова... А последният автобус отдавна се беше изнизал към Търново — още в 19 часа. Видях Христо Демирев, знаех, че работи нещо в Окръжния съвет (едва по-късно разбрах, че бил сътрудник на Председателя — Д. Църов). Предположих, че ще се прибира по-късно към града с микробуса на музикантите. Примолих му се и той, нали е добър приятел — обеща да ми спести семейния скандал. „Ще се приберем с др. Църов, идваш на вечерята и като дойде време, ще ти дам знак...“ Облекчено въздъхнах — успокоена се потопих в магията на поезията. Литературното четене свърши, а аз все с крайчеца на окото следя Демирев — да не го изпусна, че за пеш е твърде далеко Търновото!...

В ресторанта на Добромирка ме настаниха до майката на Пеню — баба Дона и до брат му. Срещу мен — шофьорът на Църов. Имаше от пиле мляко, но нали аз си мисля кога и как ще се прибера в къщи — не можех зальк да преглътна...

Църов набързо хапна, почти нищо не пи и изведнъж изчезна. Сърцето ми се сви, заболя ме главата от притеснение. Едва после разбрах, че играли карти с кмета на Добромирка на горния етаж, в кметството.

Към 23:30 часа Демирев ми даде знак, че тръгваме и аз се притесних още повече... Църов беше до колата, остави Демирев и шофьора на задната седалка, той седна зад волана и с галантен жест ми посочи мястото отпред до него. Изтръпнах. Нали все говореха какви женкари били отговорните другари... Но нямах избор — поне до 24 часа да си стигна вкъщи!...

Само минути по-късно разбрах, че злите езици са винаги по-дълги, отколкото им прилича!

Църков каза, че за „услугата“ ще трябва да им рецитирам стихове чак до Търново. Попита ме обичам ли поезията на Пеню. Разказа ми, че се познавали с него от деца (Д. Църков беше родом от Добромирка) и че още от малък поетът е бил повече от странен — не разрешавал никой да се докосва до него, освен майка му. Вярвал е, че е стъклено човече и всеки допир до него ще го разтроши на хиляди парченца... Аз му разказах за потресавачите си впечатления от Димитровградските тържества през 1969 година, рецитирах мои стихове, посветени на Пеню Пенев...

Неусетно се изтърколиха петдесетината километра до Търново и колата спря пред дома ми. Църков ми целуна ръка, помоли ме да го извиня пред съпруга ми, че ме е забавил повече от обещаното време за връщане и се засмя дружелюбно: „Вие сте първият човек, който не ми е поискал нещо — нито жилище, нито работа, нито протекции... Заповядайте някой път при мен — да продължим поетичното четене... Все не ми остава време за прости, човешки радости...“ И колата отмина към центъра на града.

Все си казвах, че трябва да се отзова на любезната покана, но пак ме завъртяха командировките, семейната повинност, децата и така и не го видях повече. След година Тодор Живков, по донесение от местни верни другари, за 24 часа подмени цялото партийно и административно ръководство на окръга. Обвиненията бяха тежки, но аз не вярвах на изтъкваните факти, защото се бях докоснала до човека Църков и моите впечатления бяха коренно противоположни. Димитър Църков беше понижен, преместен в едно търновско предприятие. Други — също. Някои напуснаха огорчени града.

Когато видях некролога на Д. Църков, разбрах — той не беше преглътнал срама от несправедливите обвинения, беше си отишъл от този свят огорчен. И той е носел в душата си стъкленото човече на Пеню Пенев...

За близо 14 години демокрация аз не видях и най-малък намек от държавата, че милее за културата на своя народ. Управниците се оядоха, трупаха пари и къщи — читалища, а в колите им има място само за бодигардовете...

Бардовете само гледат профучаващите край тях лъскави коли с тъмни стъкла и се питат — защо ли управниците се пазят толкова от слънцето ...

Талантливите бедни, съвременни бардове — безработни, забравени от държавата, с празни джобове, студени домове недохранени деца, които носят като факел светлината в душите си... Докога ли?...

Не мога да пиша за Велико Търново, без да спомена Николай Колев, един от най-талантливите и най-трагичните поети, родили се в старопрестолния град. Помня го още като ученик, от литературния кръжок към ГК на ДКМС. Красиво, стройно момче с толкова нежна душа!... После отличен студент във ВТУ... И после трагедията... Жестоката болест... Пристъпите на ярост и меланхолия... Чудесните стихове и сянката му по пустите улици, с неизменната цигара в ръка ... Любовта го напусна, никога не видя дъщеря си — пораснала... Приятелите-гавраджии подхвърляха трохи, колкото за една почерпка, а после грозно се присмиваха зад гърба му... Софийските редакции и издателства упорито не искаха да го поощрят... И той потъваше все по-дълбоко в бездната на безпаметността и шизофренията. Единствена майка му — крехка женица, не го предаде — до смъртта си... Сега крее в психодиспансера в Церова кория и сигурно пише стихове върху кутията с цигари, когато я има... ЗАБРАВЕН ОТ БОГА!...

И си спомням предсмъртните редове на Пеньо Пенев:

„Митко!
Приятелю стари и насыщни!
Омръзна ми да бъда бездомен, безработен,
необичан...“

Разбира се, не мога да подмина и Дочка Начева (Десанка Булаич). Поетеса със странна биография и още по-странна поезия, самоубила се трагично в един от крайните квартали на Варна — отчаяна, предадена и от най-близките приятели...

Нима трябва да се загуби завинаги един поет, за да се започнат чествания и томове спомени...

Примери в нашата българска история — колкото щеш!

Така се роди идеята за САЛОН-а.

Първо — през 1991 година издадох 1 брой от списанието — само толкова ми стигнаха парите — оставих да го продължа в по-добри времена.

После — Салонът на Ружа. Едно малко, но толкова талантливо общество озаряваше почти всеки съботен ден моя скромен дом: поетът — мъдрец Янислав Янков, изтънялата като свещица Лили — съпругата му и двете им слънчеви дъщери, неповторимата поетеса и магьосница на словото Снежана Иванова, Владимир Шумелов, който съчетава толкова неща едновременно — белетрист, литературен критик, незаменим редактор, талантлив вестникар...

С триста комбинации измисляхме по нещо за масата, но щом сърцата са препълнени с толкова красота, какво са незгодите и недоимъка...

Нови стихове, нови книги, идеи, идеи...

Толкова идеи се родиха в тези зимни, съботни вечери. Някои станаха реалност след много тичане, чукане от врата на врата... Други така си умряха, благодарение на бездушието на администрации и потенциални меценати...

Крепи ни едната надежда, че утре ще бъде по-лесно от вчера и днес.

Хубаво ни е, защото сме ЗАЕДНО!

Търново, Търново, старопрестолно Търново!... Макар да съм родена в Павликени, от 1956 година съдбата ми е свързана с този град.

Тук е моят дом.

Тук родих децата си.

Тук е гробът на моите родители.

Може би тук ще си отида и аз от този шарен свят?!...

ДОСИЕ 6: ДОН КИХОТ

1983 година — годината на моя развод, на безконечните подялбни дела, които водеше бившият ми вече съпруг...

Намразих съботите, защото това беше денят на вещите лица! Беше описал пишещата ми машина, телефонния апарат, бюрото на децата... Всичко се мереше, оценяваше, надлежно описваше...

Искаше да ме смаже и психически, и финансово — не можеше да ми прости, че имах смелостта да срежа и без това излинялата връзка между нас.

Който не е минал през преизподнята на един развод, не би могъл да разбере, че това е един вид умиране... Много сила — и физическа, и духовна, е нужна, за да се изправиш и да продължиш нататък.

Имах нужда от едно светло чувство в сърцето си — да не остане място за огорчението, за болката, за ожесточението... Защото те изяждат душата, убиват я методично, стъпка по стъпка...

Дон Кихот е най-добрият приятел, който съм имала през живота си. В най-трудните мигове от живота ми той беше винаги до мен. Разбираше болката ми без думи. За да ми помогне — правеше и невъзможното.

Див, странен, привидно арогантен и циничен, той прилежно криеше под защитната броня, една нежна, ранима душа. Интелигентен, отличен професионалист, с трудна лична съдба, с два брака и двама чудесни сина от всяка съпруга...

Приветстван от половината общество и анатемосван — от останалите. Честен до безразсъдност. Понякога толкова щедър към хора, които вегетираха благодарение на неговото благородство.

Жените го обичаха и ненавиждаха едновременно.

Мъжете тайно му завиждаха и същевременно често сядаха на масата му.

Носеше една огромна болка и тайна в душата си. Не знам, едва ли я е споделил с друг, освен с мен. Заклех се, че ще я оповестя, когато му дойде времето. А то още не е дошло!...

Истинско мъжко приятелство ме свързваше с Дон Кихот! Никога не пристъпих тази граница! Нямах право — достатъчно му бяха другите тревоги...

В онези трудни две години, когато половината ми време минаваше по съдилищата, имах потребност от това светло, чисто платоническо чувство, за да оцелея, да се съхраня. Да, с такъв мъж бих искала да остаря.

Нощем водех безконечни, мислени диалози с него, а денем пак разговаряхме по мъжки...

Никога не му казах нежните думи, които заслужаваше. Но затова пък написах чудесни стихове, в които вложих цялата си обич... Така съхраних едно чудесно, мъжко приятелство и чрез катарзиса на поезията излекувах наранената си душа...

*ОБИДНО Е, КАТО КРАДЕЦ
в съня ти нощем бродя,
а светла радост на дете
събужда в мене твоя поглед.*

*Във забранената градина,
макар да капят плодовете,
е тясно винаги за трима —
тежко му после на крадеца!...*

*Сто пъти в нощите се вричам
от тебе да избягам, да се скрия,
а после пак към тебе тичам
в очакване на милостиня...*

*Люляна в омагьосания кръг
между копнежа и вината,
все чакам да ме погребат
проклятията на земята...*

ДОСИЕ 7: ПОЛКОВНИКА

Моята странна връзка с Полковника винаги ме е карала да приемам ругатните и анатемата към хората, работили в Държавна сигурност, с известни резерви.

Пролетта на 1984 година. Отшумяваха последните ми дела след развода, но аз вече бях стъпила здраво на краката си, готова да продължа живота си нататък.

В тогавашния СССР набираше скорост Перестройката и аз, с голяма доза бунтарско предизвикателство, носех на ревера на коженото си сако значка с лика на Михаил Горбачов. Абонирах се за „Московские новости“ и „Литературная газета“ и поглъщах на един дъх всяка статия в тях. След 14 години демокрация имам по-друго виждане за историческата роля на Горби, но това е тема за друга книга!...

Имахме прекрасен повод да се съберем съучениците от Втора политехническа гимназия „Васил Друмев“ — 20 години от завършването на випуска.

Аз, естествено, бях сред организаторите, конферансие на вечерта. Рецитирах мои стихове. Танцувах без умора. Беше ми леко на душата. Една по една се късаха оковите на годините, защитните маски — една по една...

С Полковника не сме били кой знае колко близки през ученическите години. В различни паралелки бяхме. Но се знаехме: аз — поетесата на випуска, той — виртуозният саксофонист и отличен математик. Ожени се за наша съученичка още на абитуриентския бал, ей-така, почти на шега, за ужас на родителите си. А те имаха големи планове за него! Във Варна заедно започнахме ВМЕИ, съпругата му учеше някакви медицински курсове. Имаха вече и дете. После аз се преместих в Габрово и им изгубих дирите. След години го бях срещнала при една командировка в Габрово. Работеше там в един военизиран завод. Бяха се развели, а двете деца останали при майката. Не му беше леко. Всеки с кръста си!

През 1984 г. вече работеше във Велико Търново. Беше се оженил отново и имаше трето дете. Явно не му вървеше в подбора на съпругите, защото беше нещо притеснен, замислен, подтиснат... А нямаше иначе видими причини — толкова млад, а вече полковник от Второ главно управление на ДС и същевременно — директор по режима (разбирайте — по сигурността) на голям завод във Велико Търново. Разменихме си телефоните и си обещахме да се видим на кафе, да си спомним за Варна и Габрово...Имахме общи познати и в двата града.

В него имаше толкова много насъбрана горчилка, че не знаеше от къде да започне... И с втория брак не му беше провървяло. Нервите му бяха като оголени кабели под напрежение... Непрестанно растящите пари за издръжка, проблемите със сина му, скандалите с жените му — бивша и настояща, отчуждението от родителите си... А и в завода — разкрил далавери, безстопанственост, кражби, но генералният директор беше непоклатим — връзките му Нагоре по етажите на онази власт го правеха недосегаем! И Полковникът се измъчваше от безсмислието на всичко около него — брак, работа...

Често отивахме на реката. Беше страстен рибар — отърсваше се поне за час от напрежението. Отлична релаксация е риболовът!

Бяхме странна картинка — той с въдицата, нагазил до колене във водата — съсредоточен и някак просветлен, аз — с цигара в ръката на брега, потопена в магията на свечерената река... Над нас — последната ласка на залязващото слънце. И този живителен, вечен ромон на водата...

Неусетно денят се изнизваше между върбалаците и ние дълго лежахме на тревата с лица към небесния свод, покрит с безброй далечни, мамещи звезди.

Толкова нежност и красота имаше в тези наши странни пътешествия извън реалността на ежедневието.

Родиха се няколко стихотворения и когато му ги прочетох, той беше толкова смутен — не беше свикнал да бъдат добри с него, да го докосват с нежност и красота. После заключи стиховете ми в секретната си каса в ДС — казваше, че когато му е тежко и тъжно, ще си ги препрочита... Все едно, че аз му подавам приятелска ръка!...

*И червейчето на съмнението,
когато
в душата ти предателски възкръсне,
и чувстваш нужда да изхвърлиш
непоносимия баласт на времето,
свали ненужните доспехи
и усмирителните ризи
на страха си
и в светлата река
под свечереното небе
се потопи...*

*Ще се разтворят бавно дните ти,
и минали,
и бъдещи,
във хладните прегръдки на реката.*

*Тръстиките със нежни пръсти
ще гаят арфата на мрака.*

*И ти, останал гол и беззащитен,
до болка ще усетиш
силата
и мъдростта
на вечната вода.
Без да забравя своето начало,
макар и с мисълта за своя близък край,
реката с неподправен оптимизъм
пътува без умора,
всеки миг...*

*Пътува, вярваща, през прагове
и здрави, сигурни баражи...
От сушата погълната,
покълва във сълза
и нежен цвят...*

*Повярвай в свечерената река,
дори да е изпълнена със изненади.
В блатата само
страшно е спокойно,
но там асимилацията
е необратима...*

Един ден той не издържа — двубоят с директора съвсем беше загрубял и той помоли да го преместят в едно малко градче на 40 км от Търново — да оглави новосъздаващата се служба към ДС. А и наблизко имаше чудесен водоем — щеше да има възможност да посвети повече време на риболова. Замина, бързо се устрои — в малкото градче квартирите не бяха проблем. Дори и работа намери за съпругата си. Надявах се, че пасторалният живот в балканското градче ще му донесе така нужното спокойствие. Аз много пътувах служебно и рядко се чувахме по телефона. Няколко пъти се видяхме — просто за минути. И там неспокойният дух не беше намерил покой. Говореше, че ще напусне ДС — година преди да навърши право на пенсия. И бракът не вървеше.

Домя ми за него — имаше всичко и всъщност — нищо, което да стопли сърцето му.

После дълго време не бяхме се чували, когато ненадейно се появи във Велико Търново. Уплаших се, като го видях. Отслабнал. С угаснали очи — а беше толкова красив мъж. Заболя ме сърцето. Каква карма носеше този странен и деликатен мъж!...

Беше напуснал ДС — без да може да вземе пенсия, беше се развел. Живееше в родното село на майка си — без пари, без приятели — на ябълки и компоти. Нещо се беше скъсало в него завинаги!

След време от наши съученици разбрах, че се хванал с някакъв бизнес в същото онова малко градче, оженил се за трети път, и пак — набързо, за богата жена от Варна. В един прекрасен ден изтеглил всички пари на съдружниците и... изчезнал. Намерили колата му изоставена край някакъв път в Южна България...

Не повярвах, не беше способен на това. Просто като че ли ставаше дума за съвсем друг човек.

И това беше последното, което чух за него.

Родителите му починаха един след друг, но той така и не дойде на погребенията им. Сигурно разривът с тях през годините е издълбал такава пропаст, че и смъртта не можа да я заличи!

Понякога се питам къде ли е сега Полковника?

Дали е намерил най-после спокойствие за разбунената си душа?

Има ли кой да пише на Полковника?...

ДОСИЕ 8: РИЦАРЯТ

Мъжко момче с чисти, сини очи! Доблестен мъж с невероятно чувство за отговорност и пословична гордост. И една рана в душата, която толкова години не е спряла да кърви. Предателството на една скъпа за него жена, много преди да се познаваме, го беше осакатило завинаги.

Аз също бях огорчена, бях с обгорена душа, но бях спасила крилете си... И вярвах, и търсех любовта. Той я беше зачеркнал завинаги. Не искаше повече да бъде лъган.

Предварително бяхме обречени на провал. Аз усетих със сърцето си, че е по-добре да имам такъв мъж за приятел, отколкото с ласки да се мъча напразно да разпалвам изпепелено огнище...

И ние си останахме отлични приятели.

Само когато ме погледне с онези свои сини очи, се питам — а ако все пак се бях опитала?... Щях ли да се преборя с призраците от миналото му?...

Аз също вече си бях обещала да не губя повече.

И се разминахме — без болка.

*Във тази нереална нощ,
измолена от мен назаем,
до тебе тръгнах доверчиво,
в очакване на чудо...*

*Но ти реши да ме поучиш —
смуцаваше те моята усмивка
и доверчивото шурче,
запяло във косите ми...*

И хитро ме поведе към пазара.

*Почиваха си кротко празните сергии
под тежестта на звездното небе.*

*„Тук всичко се купува и продава“ —
ми каза ти
и аз изтръгнах.*

*Звездите чак почувстваха това
и се отдръгнаха потресени.*

*„Щом имаш пълен джоб,
ще може да си купиш всичко —
кralица
или лъскава звезда,
сантиментална патица
или покорно куче
и нужната забрава,
с грамчета дозирана...
Така е на пазара!...“*

*Почувствах странен хлад
в началото на лятото...*

*Щурчето, ужасено,
бе замлъкнало...*

*Отчаяна,
потърсих помощ от очите ти,
но в тях открих невероятна болка —
ти сам бе паднал
в ловкия капан.
От миналото
в теб прииждаха
жестоки сенки
и не ти даваха покой...*

Така е на пазара!

ДОСИЕ 9: РОДОПЧАНИНЪТ

Не знам, ако се бяхме видяли другаде, а не в сърцето на Родопите, дали щеше да припламне искрата между нас?...

Вековните елхи, бистрите потоци, долитащите отдалече жалби на медногласите чанове, тези огромни звезди над заоблените върхове... И тази Руфинка, която е болна легнала, та всички скърбят за нея...

Родопчанинът беше истински син на земята си — интелигентен и сърдечен, пословично честен и трудолюбив. Бог му беше дал от всичко по много!

Имаше мек изговор. Думите, изречени от него, придобиваха нов, приказен отенък:

За трагичната и героична история на този невероятен български край, в който баща му е създавал първите ТКЗС-та и пръв не е позволил децата му да са с турски имена... За майка му, тази дребна женица, облъскана от суровия живот в планината и непосилния труд, която тайно от многобройните деца и внуци, на обяд разстилаше килимче на кревата, да се помоли на Аллах — да даде здраве на съпруга ѝ, на четирите ѝ деца — трима сина и една дъщеря — снажни и хубави — като планината край тях, на внуците...

Помнеше разказите за помохамеданчването — как три дена кървава текла реката и носела телата на посечените. Беше видял с очите си зазиданите иконички край прозорците на старата им къща, християнските кръстове в старите турски гробове, разровени при строежа на новото училище в градчето им.

Обичаше хубавата италианска музика и руската литература.

Всичко му беше интересно.

С него можеше да се говори за всичко.

Съхраненият патриархален дух на битието им в планината го правеше толкова уязвим и същевременно — защитен от светските изкушения на равнината...

Аз бях чуждоземна птица, кацнала за миг сред дълъг път, отпила глътка красота в този забравен от Бога край...

Нямах право да разрушавам с любов този свят, населен с трагични предания, патриархални традиции и величествена природа.

Аз съм дъщеря на равнината, сестра на вятъра, любима на водните стихии...

Заслизах бавно от планината. Откраднах в сърцето си частица от този невероятен край.

Щастлива — бях докоснала слънцето.

ДОСИЕ 10: ИНДИАНЕЦЪТ

Мъжът, който ме е обичал най-много и най-безрезервно — а го нараних непростимо — понякога човек е роб на обстоятелства, по-силни от него, от чувствата му, от мечтите му.

Когато се запознахме в края на лятото на 1985 година, той беше момче — мъж на 26 години, с мургаво индианско лице и гарваново-черна коса до раменете. Аз — жена на 39 години с един изпепеляващ развод зад гърба си, с две чудесни деца — син на 11 и дъщеря на 8 години и една тъничка стихосбирка, издадена от „Профиздат“ (три поетеси под един покрив) с благословията на Бачо Кольо Радев, тогава директор на издателството...

Срещнахме се случайно, но вярвам, че през целия си живот съм пътувала към тази среща.

Моя приятелка, учителка, ме покани на среща на нейни ученици с младежка група никарагуанци, бивши сандинистки бойци, а сега — работници във Велико Търново.

Бях чела много за гражданската война в Никарагуа, познавах бегло поезията на Рубен Дарио, Че Гевара беше моят кумир, възхищавах се на Фидел, латино ритмите палеха кръвта ми (въпреки, че тогава не бяха така модерни като сега)... Приех поканата с удоволствие и нескрит интерес, а и имах нужда да се откъсна от ежедневните си проблеми, като се потопя в морето на латиноамериканските революции...

Групата беше малобройна, почти всички момчета — около 20 годишни... Деца, които преди да срещнат любовта, са се сгодили със смъртта. Разказваха с простички думи за битките, за надеждите, за светлото „утре“ на Никарагуа. Тук работеха и учеха, и бяха благодарни на България за това.

Израстнали в истински католически семейства, боледуваха от раздялата с близките си, боготворяха майките си... Чувстваха се изгубени в спокойния свят на преддемократична България...

Щяха да минат само 5–6 години и нещата и при тях, и при нас, щяха да се обърнат с краката нагоре, но тогава никой не предполагаше това!

Поканих ги да ми гостуват — моят дом е скромен и неособено богат, но винаги щеше да се намери къшей хляб за тези момчета.

Така станах „Странджата“ за тях.

Парите, които получавах за труда си, едва им стигаха. Живееха в стара къща на ул. „Гурко“, почти без отопление през зимата. Само една електрическа печка за готвене, на която си приготвяха традиционни никарагуански ястия, най-вече ориз и много по-рядко — с пиле...

Някои от тях бяха пропушили, и алкохолът ги хващаше бързо — твърде силен за момчешките им, недохранвани с години, тела... Липсата на културни занимания, липсата на контакти с техни връстници, липсата на родители и родина, ги хвърляше често в безпаметната бездна на алкохола... И те плачеха, и пееха, и бяха изгубените деца на революцията...

Хуан Алберто Каналес Круз — на 12 години понесъл истински (не играчка) калашник в горите край Естели — великолепен китарист; Маурисио Анибал Колорзано Мартинес, спокойно, интелигентно момче от столицата Манагуа, което мечтаеше да стане шивач; Антонио, Хосе, Марио, Серхио, Фернандо, Марвин ...

Къде ли сте сега, момчета? Изгубих дирите ви след нашата нежна революция през 1989 г. Искам да вярвам, че сте добре, че сте запазили за България една приятелска усмивка...

Но тогава, през 1985-а нещата изглеждаха по различен начин.

Ходих в Младежкия дом, ходих в Посолството на Никарагуа в София. Като че ли никой от отговорните за тях лица не се вълнуваше от проблемите на никарагуанците, а обикновените българи често ги нараняваха с прозвището „цигани“...

Имаше вече самоубийства — едно в Перник и едно — в нашия град. Момчето се беше хвърлило от по-горните етажи на хотел „Стадиона“ — настаниха ги там след моите ходения по мъките... Условиата там бяха значително по-добри, но самотата и безизходицата — същите...

За тях бях и сестра, и майка, и приятел. Подарявах ми книги, вестници, картички... Пред мен се разгръщаше необятната вселена на

Никарагуа, на Латинска Америка. Учета българския език прилежно, аз — испанския — също.

Чувствах се полезна, нужна и това ме правеше щастлива.

Индианецът е роден в един от най-красивите градове на тихоокеанското крайбрежие, Гранада, с величествени катедрали от времето на конкистата, малки, едноетажни домове, скрити в тропическата зеленина, екзотични хотели... Град, в който са се родили много от талантливите поети на Никарагуа.

Израснал в многолюдно патриархално семейство — традиционни католици, в което децата от различни бракове се обичат и си помагат — без интригите и завистта, които ни показват сега от малкия екран безбройните, безконечни латиносериали...

За 26 години — изключително богата биография. Незавършил средното си образование, се присъединява към сандинистката армия и няколко години брани независимостта на родината си, после — школа в Куба, след това — ограмотител в индианските села по атлантическото крайбрежие.

И ето го тук, в България, за една нова битка — битката да се докажеш, че си личност на хиляди километри от Никарагуа, да убедиш един далечен, но приятелски народ, че Сандино и Че Гевара имат толкова общи черти с Васил Левски, че борбата за национална независимост има различни имена в Пантеона на героите си, но винаги е послана с костите и мечтите на най-младите.

Познаваше отлично класическата испанска и латиноамериканска литература, но особено обичаше поезията на Рубен Дарио и Ернесто Карденал, романите на Габриел Гарсия Маркес, Серхио Рамирес, Томас Борхес... С моя помощ се влюби в Ботев, Дебелянов, Яворов...

Боготвореше Левски и Ботев наравно с героите на своята родина.

Разказваше за вулканите и езерата, за птиците и цветята, за гражданската война и за многолюдната си фамилия...

Подари ми скъпи нему реликви, пропътували с него хиляди километри: снимка на баща му, убит по времето на диктатурата на Сомоса; снимка на майка му — дребничка, белокоса жена с подчертано индианска кръв, потънала в красив, плетен стол от тръстика... Личното си шалче, отличителен знак за сандинистите с двата цвята — червено и черно: живот и смърт, любов и омраза... Удостоверението си за учител по време на ограмотителната кампания

на сандиниското правителство в изгубените в джунглата индиански села... Много картички, книги (благодарение на него притежавам едно от първите издания на „Сто години самота“ на Маркес, излязла от печат в Буенос Айрес през 1971 г.), политически плакати, вестник „Барикада“ и литературната му притурка „Прозорец“...

Бяхме два далечни свята, които взаимно проникват един в друг, опознават се, обогатяват се, подкрепят се...

И неусетно идва любовта.

Най-светлото и най-чистото чувство, което е озарявало през тези години сърцето ми! И същевременно — най-хуленото, най-анатемосваното...

Българинът винаги се е хвалел със своя подчертан интернационализъм, но дълбоко в себе си е бил винаги расист — може би защото нашите земи през столетията са били кръстопът на толкова различни раси и народи, че генетически е закодирал омраза и ненавист към другите нации.

Съседи, колеги, приятели, роднини — почти всички тръгнаха на кръстоносен поход срещу двама ни.

Сплетните и заплахите отчуждиха децата ми от него — а те така добре се разбираха в началото...

Имах сериозни проблеми в службата си — направо поставена дилема — или работата, или той.

Една от колежките старателно изваряваше чашата ми от кафе, защото „нали ги знаете онези никарагуанци какви са, току виж СПИН...“

Имаше обаждания и заплахи по телефона.

Изобщо бурята над главата ми назряваше — ОБЩЕСТВОТО не искаше да приеме, че един свободен, млад мъж на 26 години (но никарагуанец!!!) и една разведена, свободна жена на 39 години (българка, инженер) могат да се обичат, че искат да се оженят...

Индианецът реши да се измести в друг град, да премине към друга група. Да се успокоят духовете... А и аз не биваше да си губя работата — нали бях глава на семейство, заплатата ми не беше кой знае колко голяма, но ми стигаше да си храня децата.

Виждахме се рядко. Той идваше по-често. Понякога и аз пътувах до с. Ведраре.

Кратки срещи.

Гладуваше през седмицата (ядеше варена царевица от нивата до общежитието, където живееха), за да има пари за път до Търново, за скромни подаръци за Искра и Ники, за мен...

Имах и добри приятели — приемаха ни, радваха се на светлината, която ни обгръщаше — въпреки всичко и всички, които се бяха изправили срещу нас.

В онези години ежегодно набираха доброволци от всички социалистически страни (включително и от България) да помагат при прибирането на кафеената реколта в Никарагуа. Това беше почти единствената експортна стока и „контрите“ атакуваха най-вече тези райони. Реших и аз да си подам документите. Искях да видя родината на Индианеца, да се срещна с майка му, с близките му... А и от чисто интернационална солидарност пак бих отишла.

Не ме одобриха, но успях да се свържа с един студент от Габрово, който заминаваше — предадох му една карта на Никарагуа, нека поне тя да премине през планини и морета, да ми събере автографи от тези, които са били там...

Разгръщам често тази безценна за мене географска карта. С много ведро чувство за хумор момчетата от интернационалната група са ми написали послания, които и сега стоплят душата ми... Послания, писани на коляно, в сърцето на Никарагуа, едва ли не под куршумите, в селцето Ла Лагуна на 20.02.1988 година: „Все още има живот на този свят“ — Митко; „Един за всички, всички за един“ — Кирил; „Имаш един живот — изживей го!“ — Стоил; „Дойдох, видях, победих!!!“ — Евстати; „У love you!“ — Пламен; „Тръгнахме интернационалисти, станахме интертуристи! Да вярваме в бъдещето!“ — Г. Спасов; „Край с победа! Какво по-хубаво от това?!“ — Красимир; „И този път успяхме!“ — Т. Димитров; „Не бийте децата!“ — М. Ортега; „Неправдите отварят рани, но нямаш право да си слаб. Пречистваме и съвест, и епоха, а себе си мърсим със куп неща, но зная аз, една е нашата посока, в различните посоки на света!“ — Любо. Има и посвещения от поляците в групата, а един от тях е означил точното местонахождение на лагера и е написал „Hotel HILTON — ***“

Къде ли са сега тези момчета и момичета? Много бих искала след толкова години да са съхранили оптимизма си и чисто човешката съпричастност към другите!... Или животът ги е пречупил?...

Междувременно, Индианецът успешно завърши гимназия. Премести се във Варна, където продължи, пак вечерно, да учи в техникума по корабостроене. Писмата бяха почти единствената ни връзка. Понякога се чувахме по телефона. Срещите ни станаха по-редки. Натискът върху мен — постоянен.

Господи, аз наистина обичах това момче!

И въпреки това — бяхме обречени!

Все по-често тъгата заливаше писмата му.

А аз стисках зъби, но като че ли повече нямах сили да се боря...

Промените у нас веднага след 10 ноември 1989 година коренно промениха отношението на държавата към техния статут. Поискаха им непосилни суми, за да продължат образованието си. А те бяха от бедни семейства, единици бяха тези, чиито близки можеха да осигурят нужната сума.

И трябваше да си заминат. Поне обратният им билет беше осигурен!

Изпрати ми писмо за датата и часа на излитане.

Нямаше да мога да понеса такава раздяла.

Мълчах. Страдах. Но нямах друг избор — аз оставах сама срещу всички.

Децата ми имаха нужда от мен — аз и той просто трябваше да се примирим със съдбата.

В деня на отлитането му, през сълзи следях тиктакането на часовника и знаех — сърцето ми завинаги отлита там, в далечната, загадъчна, бленувана Никарагуа...

Оставах писмата.

И неумолимото ВРЕМЕ, което щеше да свърши останалото.

Писа ми още щом пристигна в Гранада — тъжни редове от една наранена душа.

Пращаше ми картички за Коледа, за рождения ми ден...

А аз нямах сили да му отговоря — чувствах се виновна. И това празно, отсъстващо сърце!...

Когато събрах сили да му пиша, бяха минали цели пет години.

Писмото му не закъсня — аз бях закъсняла. Най-после беше намерил сили да продължи живота си нататък — учеше медицина и беше намерил отново надеждата и любовта в лицето на една жена...

Повече не писа.

Много години по-късно помолих една моя кореспондентка от Интернет да му се обади и да го поздрави от мен за рождения му ден. Исабел веднага ми писа — много се радва, че го помня. И той ме помни и обича... Предава ми чрез нея поздрави. Чака да му се обадя по телефона.

А аз така и не намирам кураж да набера телефонния номер, да чуя гласа му след толкова години...

Аз позволих да убият най-красивото цвете, което е покълвало някога в човешко сърце.

Ако все още можеш — прости ми, любов моя!...

ДОСИЕ 11: КАЗАНОВА

Не умрях след раздялата с Индианеца.

Просто заключих сърцето си. Или по-скоро — изгубих сърцето си някъде там, в Латинска Америка.

Останаха първосигналните усещания на тялото за щастие, но никога повече душата ми не откликна на друга душа.

Краткотрайните ми срещи с Казанова носеха вкуса на тръпчиво, силно вино, което ни прави по-живи, кара ни да се радваме на дребните неща от живота...

Все пак, човек има нужда и от това.

Но нищо повече, нищо повече...

ДОСИЕ 12: САМОТНИКЪТ

САМОТАТА

*не е само
блестящата дреха,
под която крием усърдно
изранената си душа...*

Самотата

*не е само
отровна стрела,
с която сами
сме се приковали
на границата
между доброто и злото...*

Понякога

*тя е невидимо,
но усърдно паяче...*

Здрави мрежи тъче

*упоритото паяче
на ръба
на чашите,
с които пием наздравица
двама със теб...*

Колкото и странно да звучи, точно Самотникът е човекът, който ме въведе в тънкостите на политиката. До Нежната революция през 1989 година не съм членувала в никаква партия. Всъщност имаше само една, а аз съм поет по душа, не приемам ограниченията. По същата

причина съм и заклетата републиканка — не мога да понеса мисълта за наследствено предаване на властта и абсолютизма.

Когато на 12.01.1990 г. във Велико Търново се учреди организация на Зелената партия в България, аз бях сред учредителите. Екологията прилягаше на моето отношение към природата и хората.

Нямаше скучна идеология, а преди всичко — действие.

Първата година беше година на надеждата.

Втората — на проглеждането.

Следващите — на последователните разочарования...

За да стигнем до последните години, в които ме обзема неистово ожесточение от това, че позволихме да ни излъжат.

Всичко в държавата се сложи на тезгяха за продан, всичко, което е градил с труд и лишения БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД:

Селата потънаха в руини. Все по-малко комини пушат зиме там — огорчени и унижени, забравени, един по един, старите хора полягат в пръста.

Градовете сега — достойно описани някога от Смирненски — по-добре от него едва ли ще го направя.

Децата ни — по пуста чужбина...

Но тогава, в зората на демокрацията, ние бяхме повярвали, че светът става нов, по-справедлив и прекрасен...

Лепяхме по нощите дръзки плакати, агитирахме по села и градове. С часове заседавахме, анализирахме, подготвяхме поредните избори...

Тогава Соломон Паси, Филип Димитров, Любомир Иванов бяха членове на Зелената партия и бяхме на равна нога. Сега съдбата ги е изстреляла високо нагоре, едва ли се сещат за нас... Единствен Александър Каракачанов остана същият — не напълня, не забогатя, истински Дон Кихот на българската политика!...

Изгубих толкова много време — лиших децата си от ласка и внимание, не написах книгите, които носех в душата си, не спях като хората, не натрупах пари и имоти...

Все бягахме, все бързахме, все за после оставяхме другото, маловажното... Все в името на високите идеали.

Самотникът беше странен човек — педантичен и разпилян. Припрян и същевременно — флегматичен. Раздаваше се за идеята без резерви и скептично оценяваше всяко свое действие.

Талантлив и умен, широко скроен и неспокоен дух, той носеше въплътена в себе си противоречивостта на своето, на нашето време.

Харесвах неговата всеотдайност и със свито сърце започнах да откривам белезите на една крещяща, духовна самота.

Отчужди се от семейство и близки.

Имаше винаги приятели за маса и почти никой до него, когато имаше нужда от една само добра дума.

Когато имаше пари, имаха всички край него. Когато няма — няма само той.

Толкова предателства, че се изгуби в лабиринта от интриги, удари под кръста и пладнешки грабежи.

Постепенно се остави на течението да го повлече бавно и безвъзвратно.

Безкрайна умора пълзи по вените му.

Отекчен, огорчен, предаден, този достоен мъж сега бавно, като призрачен кораб, плува наникъде...

И само в горящите още зеници намира, въпреки всичко и всички, една безкрайна, поразяваща доброта.

ДОСИЕ 13: КОСМОПОЛИТЪТ

Има творчески приятелства, които са по-ценни от една любовна авантюра.

Те носят заряда на съзиданието — физическата близост би претъпила сетивата, любовните хитрости ще погребат нравствените критерии, отегчението после ще разруши граденият с годините дом — доверие, критичност и самокритичност, познания и хармония, откровеност и себераздаване...

Толкова трудно се отглежда едно такова приятелство, че опитът през целия ми съзнателен живот ми подсказва — това рядко цвете има нужда от светлина, божествената светлина на творчеството и простичката, безкористна човешка съпричастност.

Космополитът е талантлив човек и до болка непрактичен.

Приема само критериите на голямата литература в световен мащаб и не чакай лесни похвали от него.

Не угодничи, не казва, това което се очаква от него, а това, което мисли — дори понякога да е нелицеприятен.

С лекота пише проза, прави вестник или редактира книга.

Тежко ти, ако си душевно ленив или си полегнал блажено върху крилете на стара слава!

Работа, работа и само работа. Той работи, ти работиш.

Дискусиите и споровете раждат импулс за работа... И пак работиш...

Научи ме на самодисциплина в писането.

Верен приятел, но това не пречи да водим с часове политически спорове, макар и двамата добре да знаем, че целта ни е почти една и съща — хляб за гладните, мир за децата, достойни старини за възрастните и шанс — за духовно богатите...

Ние и двамата се нуждаем от същия този шанс.

И е хубаво, че все пак можем да си даваме кураж един на друг — до възцаряването на светлото УТРЕ.

Приятелю от моите тежки и светли години — благодаря!

ЕПИЛОГ

Искам да завърша тази моя странна книга с една история, която пазя неразказана дълги години. Моята професия и многобройните ми командировки из България ме срещнаха с толкова съдби, с толкова достойни хора, но тази история е специална. Тя дава отговор на много въпроси. Една истински жива балада за любовта!

Пътувахме с влака за София — поредната ни служебна командировка. В купето седна и един възрастен мъж, облечен в шаечен костюм. На ревера му — скорошна жалейка... Ние се шегувахме, млади бяхме... Понякога той се намесваше в разговора ни, но така деликатно... Както го умеят само хората, одарени с природна интелигентност... Ставаше дума нещо за любовта. Тогава той се оживи, явно искаше да ни довери нещо свидно, имаше нужда да го разкаже, за да възкреси миналото, което още е живо в сърцето му...

Ще предам историята му без украса, тя сама по себе си звучи невероятно, но, бога ми, разказа я възрастен човек, балканджия и аз му вярвам, че тази легенда за любовта наистина се е случила!

„В онова лято се бях уволнил току-що от казармата. Бях бедно момче и пеша вървах от Царева ливада към Трявна. Беше по жътва. Във въздуха се носеше мирис на зряло жито. Песента на птиците се смесваше с песента на жътварките. Заслушах се. Един глас ме смая, прикова. Той като че ли ме викаше... Толкова красив глас не бях чувал. В Трявна вече разпитах и открих притежателката му. Сви ми се сърцето. Беше богата мома, а аз... Нямах дори приличен костюм, да застана пред нея. Но ми било писано!

Взех на заем от един приятел и отидох в дома ѝ на сгледа. Родителите им бяха починали и двамата ѝ братя застанаха пред мен — подкосиха ми се коленете.

Присмехулният им поглед не предвещаваше нищо добро. Но толкова много я исках за жена, че преглътнах страха и казах защо съм дошъл. «А как ще я издържаш, как ще храниш дом и челяд — та ти нямаш нищо? По — добре си потърси лика-прилика!»

Ще взема заем, ще си отворя фурна — хляб ще пека — няма да останем гладни, така им отговорих аз, а те — върви си, — викат, нашата мома не е за теб. Тогава тя проговори. Пожела да разговаря с мен насаме. Неохотно братята ѝ се съгласиха. Излязоха, а тя грее срещу ми... Всичко ѝ казах, че съм беден, че костюмът ми е назаем взет, но ако се съгласи да стане моя жена, на ръце ще я нося, всяка спечелена пара за нея ще е...

Тя беше 6 години по-голяма от мен, но каква красавица! Погледна ме замислено и рече: «Харесвам те, харесва ми и твоята откровенност, затова ще стана твоя жена!» Бръкна в раклата и извади пари — за свадбата. «Нека направиш сватбата, да не те срам от братята ми, от хората...»

Тогава се заклек — докато съм жив да помня жеста ѝ и да не я огорча с нищо, всеки спечелен с труд лев да е за нея.

И удържах думата си. Фурната потръгна добре. Никога нищо не ни е липсвало. Родиха ни се две хубави дъщери (сега отивам в Плевен, на гости на едната). И тя все пееше. Топлеше ми душата. Даже записи ѝ правиха от Радио София.

Така остаряхме заедно — с любов с доверие, с песен...

Есенес цял ден товарих тор. Доста се изморих. Тя сложи масата, хапнахме, изпихме по чашка вино... Когато си легнахме, стана нещо странно... Ние бяхме стари хора, отдавна бяхме забравили лудориите на по-младите години... Но тя се оживи, като че ли годините отлетяха... И бяхме пак мъж и жена!... И за не знам как стана така. Заспахме, а сутринта тя беше си отишла завинаги... Така, в съня си. Може би усещането за смъртта, която я вика, я е

накарало за миг да спре колелото на живота, да противопостави на смъртта жизнеутвърждаващата сила на любовта!“

Той спря, потъна някъде назад в годините и повече не отрони дума. Слезе на Плевенската гара, прегънат от тежкия багаж, а може би и от живия спомен, който пак се събуди в душата му...

А аз завинаги запечатах неговата история в сърцето си. И малко му завиждам и сега — той наистина беше познал любовта, взаимната любов, с която всеки иска да остарее.

Връщайки се през годините назад, прелиствайки пожълтелите страници на моите любовни досиета, с изненада открих, че чувствата са живи, а болката от разделите е покрита със златната патина на времето. И ме връхлетя спонтанно въпросът — в оня последен миг, преди да се пренеса в отвъдното, кой от всички тях бих искала да е до мен тогава, с кого от тях бих искала да остарее?

И не намерих отговор в сърцето си.

Не ги обвързах някога с клетви, защото те са волни души, като мен!

Бъдете живи и здрави, мили мои!
До среща там, после, в отвъдното!
Ако е писано...

С обич — ваша Ружа!

22.08.2003 година
Велико Търново

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.